

IISHOCHONKAI

ANÜIKII SÜMAA ASHAJALAAIRUA
Süikale'eria Ekirajaaya

1°

IISHOCHONKAI

Anüikii Sümaa Ashajalaairua
Süikale'eria Ekirajaaya

1°

Hugo Rafael Chávez Frías

Chí muleuskai jülü tü Woumainka awanajaka
Woliwariana Wenesueela

Nicolás Maduro Moros

Jiküpujanakai tü woimaika Woliwariana Wenesueela

República Bolivariana de Venezuela
© Ministerio del Poder Popular para la Educación

Segunda edición: Abril, 2015

Convenio y Coedición Interministerial

Ministerio del Poder Popular para la Cultura

Fundación Editorial El perro y la rana / Editorial Escuela

ISBN: 978-980-218-290-9

Depósito Legal: lf51620113722477

Tiraje: 66.667 ejemplares

Corrección, Diseño y Diagramación
EQUIPO EDITORIAL
COLECCIÓN BICENTENARIO

Jikiipu'u A'yatawaa süshajiaNatijalaakii
mmapa'ajatüirua
Magaly Muñoz-Pimentel

Kuyamalü
Magaly Muñoz-Pimentel

Ayaakuwaairua
José Ángel Díaz García
Yassamy Moreno Pérez
Rosanna Gallucci

Alatiralii ashajushi süka wayuunaiki
Consuelo Beatriz López Palmar
Raimundo Antonio Ypuana González
Eudo Omar Montiel
Evelín Orsiri Urdaneta Fernández
Osía Mario José Velázquez Jusayú

NA TEPICHI JIEYUU JEE TOOLUYUU WOUMAINPA'AJE'EWALIIKANA

Anüü joolu'u jüma'ana chi Iishochonkai süpüla jaashaje'erüin sümaa wanee talataa, jiakana ekirajüliikana tooluyuu sümaa jieyuu, eiwaakana, ashüikana, awalayuwaa, atünajutuuirua otta wayuu kamalainkana amüin aashaje'eraa

Akaratshi anou'uwaa nünain Chi iishochonkai. Akaratshisü a'ipairua, naatawaisü süno'uirua: wuita, ishoyaasü, jepisiyyaa, wulittayaasü, aranjatalü, wulittüsü müsia ishosu. Na'aya aa'inria süpüla ashajaa jee aashaje'eria, aküjalaairua, anachonshajialu'uirua, ashaitajia süka pütchi, jayeechiirua, süchikuwa kasairua cho'ujaain atüjüntün oo'ulaka wanee motsosu nachikuwa na kashajalakana tü yaakalü julu'u karalo'utakalü tüü.

Chi karalo'uta iishochonkai munakai maimasü nüno'u na'aya sümaa ishosuin shia wuiitatalü, maloukatüsü, chiirataalü, ishosü, wuitüsü. Nulu'u chi karalouutakai na'aya süpüla aashaje'eraa, ashaaja, achikuwaa, shaitaa, jayeechi, müsia süchikuwa kasa shiimuinsü na'aya nachikuwa na wayuu kashajalakana, Sulu'u tü karalo'utakalü tüü.

Chi iishochonkai süpülaajatü ashaje'eraa müsia ashaaja, süpüla talataa aa'in jee müsia süpüla ekirajaayaa.

¡Naale'e shia!

EKIRAJÜLÜRUA MÜSIA EKIRAJÜLIIRUA:

Tü mma mulo'ukalü Venesueela e'itaasü najapulu'u na tepichi jieyuu namaa tooloyuu, supa'puna woumain chi iishochonkai. Jianjanaja'a joolu'u o'unitka naya sulu'upuna sa'anasia supüno'u tü pütchikalü.

Nnojotsü motuinjatuin waa'in, eitaanein sukuai'pa tü atüjakalü ashajaa wanüiki, namüin na tepichikana motsojunnuiwa'ya naya. aya'taweeshii naya waneepia sünain ashaje'eraa müsia ashajaa wanuiki. Shia sünainje tü, choujaka'amain e'itawaa na tepichikana sünain aashaje'era waneepia süka wayuunaiki. ¿Jamakuipalüinjatü naashaje'erüin matüjainre naya? Anaka sümüin, aashaje'ereshii wanee wayuu mulo'u namüin. Jianjanaka aya'taain sünain süpüla kattchinjatüin wanüiki. Chi iishochonkai, wanee karalo'uta akaaliijia jia sünain jia'taain. Nnojotpeje'e nianjachin numuiwaa. Waimeesü karalo'uta ashajuushi süka wayuunaiki, j'i'ateeka sümaa jaashaje'erüin namüin na tepikana.

Sulu'u karalo'utakalü tü, na tepichichenkana antena sünain aküjalaa e mulo'uin müsia ekai motsoin; eesü aküjalaa ekai matüjain aja'tta, anachonshajia süpüla atalataa aa'in; eesü Jayeechichen, j'i'rain tepichi, ashantanajia, oko'ojiayeepia müsia waima shaitaa süka pütchi. Waima akujalaa ma'aka: nüchiki ului nümaa serumaa, na'aya süchiki kaliinachon ishotolu antüsükalü nünain wanee maiki; jütüjajeerü o'u tü jintulu yawalachonkalü a'walana nepialu'u na Jeesükana jee müsia süchiki tü ko'oi ale'ejitkalü kaa'ulachen katunkaralii.

Jütüjaweeru o'u jalejeekaulüin sünülia woumain Venesueela, nüchiki chi jintüi Simonchokai Anülia müsia nachiki na wuchii apali'irajakana süpa'a mmakalü.

Tü ekirajawaakalü sulu'u karalo'utakalü tü, nnojotsu nainruijatüin namuiwa na tapiachikana, Eeinjana ekirajulii namaa, eenjana napüshi, natünajunnu müsia wayuu kepiaji'irain namaa. Karalo'utakalü tü süpülajatü jaashaje'erüin waneepia, jütüjaiwa aashaje'era süka wayuunaiki.

Nüka chi iishonchonkai, na tepichichenkana atüjeena aashaje'era süka wayuunaiki, naashaje'ennule amüin waneepia natüma na ekirajülikana. Jikiraja naya sünaïn Asakira sukuai'pa kasa, süpüla nantüin sünaïn sukuai'pa atüjaa.

Simón Rodríguez, chi ekirajüikai Simón Bolívar, müsi ma'ayaa:

Pikirajaa tepichi sünaïn asakira,

Süpüla ayatüinjatüin anaa akuai'pa natuma...

Wayuu matüjainre, müliasü atunawaa.

Chi karalo'uta iishochonkai munakai maimasü nüno'u na'aya sümaa ishosuin shia wuiitatalü, maloukatüsü, chiirataalü, ishosü, wuitüsü. Nulu'u chi karalouutakai na'aya süpüla aashaje'eraa, ashaaja, achikuwaa, shaitaa, jayeechi, müsia süchikuwa kasa shiimuinsü na'aya nachikuwa na wayuu kashajalakana, Sulu'u tü karalo'utakalü tüü.

Süka karalo'utakalü tü, atüjeena na jikirajuinkana ashajaa, aashaje'eraa, süka Wayuunaiki, süpüla ayatüinjatüin waneepia wakuai'pa sümaa wanüiki wayakana Wayuukanairua.

¡Maa'aya jatuma, tatüinajutuirua!

E'IYATIALUJUNA

SÜPÜLA ASHAJE'ERAA SÜMA ASHAJAA

8

AKÜJALAAIRUA

71

ANACHONSHAJIA

99

ASHAITAJIA SÜKA PÜTCHI

111

JAYEECHI

121

AASHAJE'ERIA KAMALAIN AMÜINRÜA

135

KU'YAMALII AKÜJALAAIRUA JEE ANACHONSHAJIA

147

SÜPÜLA ASHAJE'ERAA SÜMAA ASHAJAA...

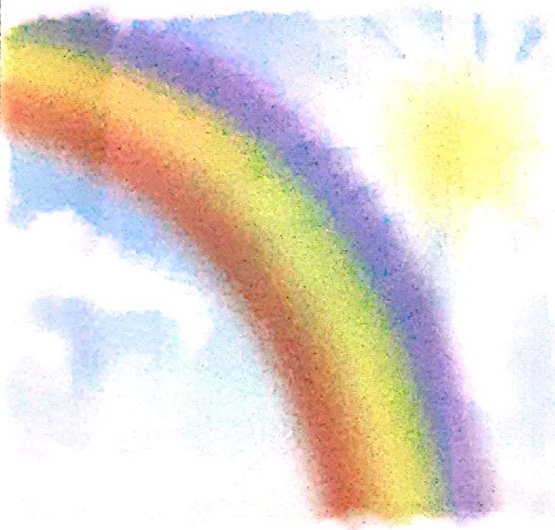
ANACHONSHAJIALU'U NUTUMA JOSÉ ÁNGEL FERNÁNDEZ	11
KANÜLIASÜ KASA SUPUSHUA	12
TAASHAJE'ERÜLE, AASHAJE'ETSHII JIA	13
NANÜLIA NA AKUMAJÜLIIKANA SUKUA'IPA MMA	14
AKÜJALAA NACHIKI ALIJUNA NAMAA WAYUU KAJUTSHI	15
SÜNÜLIA WOUMAIN VENESUEELA ASHAJÜNÜSÜ SÜKA V	16
AKÜJALAA MATÜJAINKALÜ AJA'TTA	17
TÜ ANÜLIEEKALÜ CHO'UJAASÜ NAMÜIN WAYUU	18
WALEKERÜ	19
ATÜJAAYA TACHIKI	20
WAASHAJAI SÜCHIKUA TÜ JEETPÜCHIA	21
SOO'OMÜIN SÜCHIKUA TÜ JEETPÜCHIA	22
SÜWARAITIA JEETPÜTCHIA	23
JUSEE SÜMAA JUSEPIINA	24
ANÜLIEE WANAaweEMATÜSÜ	25
PÜSHANTANAJA, KASAIN WAYUU	26
¿KASA WANAawAKA NANAIN?	27
¿JARALÜ KANÜLIKA TÜÜ?	28
ANÜLIE, MÜSIA SÜNÜLIA KASA	29
SÜNÜLIA WAYUU, SÜNÜLIA KASA	30
ASO'TTIKIIPUTCHI	31
SOO'OMÜIN PÜTCHI SÜPÜLA ANAATÜNA AKUA'IPA	32
ANTÜSÜ SÜKALIA TÜ KASA WA'INRÜINJATÜKALÜ	33
¿JAMÜSÜ SUKUA'IPA NATUMA?	34
SHIAAKUA TARÜJEETA	35

SOO'OMÜIN ASO'TTIAKIIPUTCHI	36
JAYEECHICHEN SÜPÜLA AASHAJE'ERA MÜSIA ATÜJAA	37
PUUSTA SÜNAIN TÜ ANÜLIEEKALÜ	38
ANACHONSHAJIA NUTUMA JOSÉ ÁNGEL FERNÁNDEZ	39
JAYEECHI SHEENAJIA JUYA	40
PÜTCHI WANAAWAPISANALÜ	41
SOO'OMÜIN WANAAWEPISANALÜ SÜPÜLA SHAITA	42
ASHAJÜLII	43
WANEE SHAITAA SÜKA AYAAWAJIA	44
SOO'UMÜIN SHAITAA SÜKA AYAAWAJIA	45
E'ITTAWAA O'TTIASHAJIA SÜMA SHIYAAKUA	46
SUKA SÜNÜLIA JAYEECHI	47
SHAITAA SÜKA PÜTCHI	48
KOOTOOLEERAA, WARUTTA MÜSIA WALEKERÜ	49
MA'AKA PUWANAJANALEE WANEE LEETÜRA	50
SUKUA'IPA YANAMA	51
AKO'OJIAYEPIA	52
KALIINACHON ISHOTOLU	53
PUU'ULAKA SÜCHUKUAYA	54
KOTTAJEEPÜTCHIA KEIYAAKUASÜ	56

ANACHONSHAJIALU'U NUTUMA

1

Nünüiki ka'ikai

José Ángel Fernández

Süchikijee aliikajatükaa meemetshi tü
Soo'ujee tü püta kasuutokolu
aashajaajena waya süchiky nünüiki
ka'ikai.

Joo'uya waashaje'eraí tü anachonshajialu'u
Sulu'u ashajiapüle namaa na ekirajülikana

¿Pi'raajüin José Ángel?
Püchajaa nüchikua
sulu'u karalo'utapana
ishokolu (N° 150).

Paashajaa namaa püpüshi süchiki tü
anachonshajialu'u pütüjakalü so'ukai.

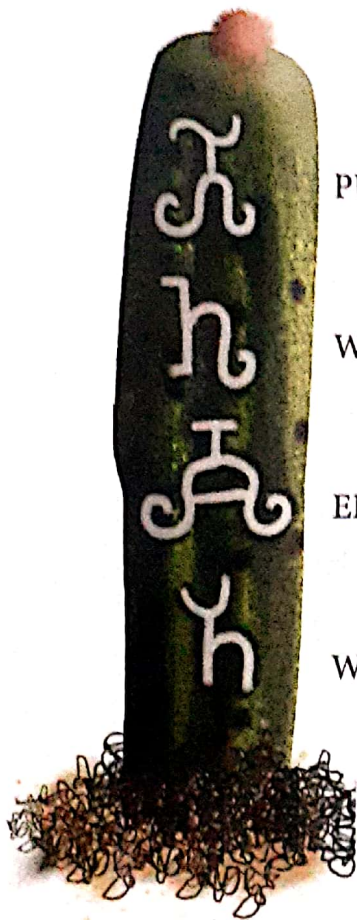
2

KANÜLIASÜ KASA SUPUSHUWA'A...

- Kanüliasü kasa supushuwa'a: wayuu, mürülü, wuchii, mmapa'a, wunu'ulia, wunu'usii, mi'ira, jeerü...

Piamawai jia sünain: jüchajaain sünülia ji'iruku Yaa'ya.

PÜSHAINA

WULIANA

EPIEYUU

WURALIYUU

IIPUANA

JUUSAYUU

JA'YALIYUU

JINNUU

*Juu'ulaka jüshajia jejeetse...
Soo'u palitchon ka'i eejeerü wanee kasa jainjainjatü.*

TAASHAJE'ERÜLE, AASHAJE'ETSHII JIA

3

- Paashaje'ennüle amüin wanee aküjalaa sümaa wanee anachoshajialu'u, aashaje'etshii jia'aya.

- Anüü wanee aküjala motsosü, süpüla naashaje'erüin jümüin na ekirajülüikana.

Eetaasü yaawa
Wanee jintutchon mojulaachonsu,
Analaasü sulu'u wanee ishi
süsiranajaaka aka nnojoluin kasain
shi'reein.

- ¿Pütüjaawee o'ulu süpüla püküjainjatüin pipialu'umüin?

*Sulu 'u tü karalo'utapana
ishoyaakalü eesü soo'omüin tü
aküjalaachenkana.*

O'ttusu sulu'u tü karalo'utapana

Nº 71

4 NANÜLIA NA AKUMAJÜLIKANA SUKUWA'IPA MMA

- Simón, Ana María, Rafael, Francisco, Miguel Ángel, Ramón Paz, Cacique Mara...
Nanülia alijuna namaa wayuu a'yataakaliinka sünain akumajaa sukuwa'ipa woumain Venesuela

Simón Bolívar nünülia chi alijuuna atkaakaima'a süpüla taashiin woumain.

Pikettaaja sulu'u pukaralouutase tüü:

Kasaichirü nünülia chi alijuuna atkaakaima'a süpüla taashiin woumain:

soo'omüin atüja...

Naashaje'ereerü na ekirajuliikana nüchikua wanee jintüi Simonchon nünülia...

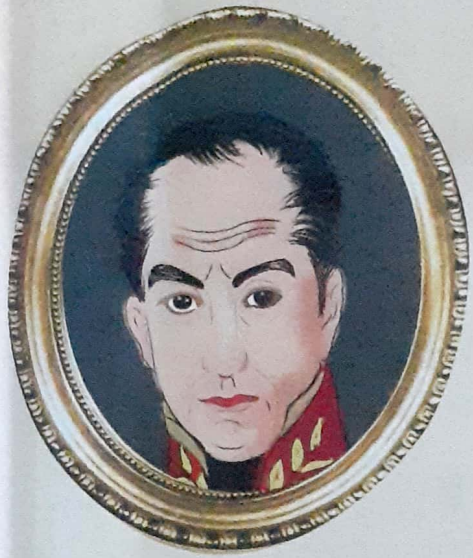
Karalo'utapana wulittatalü N° 138

Naashaje'ereerü na ekirajuliikana jümüin nachikua alijuna nama wayuu yaakana ya'ya, soo'u tü ka'i anteekalüirua.

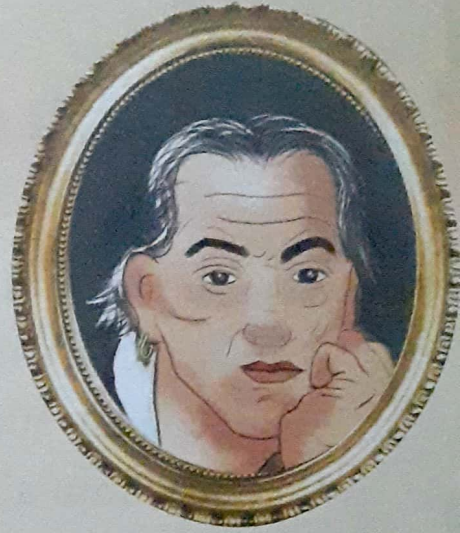

Simón Bolívar
1783-1830

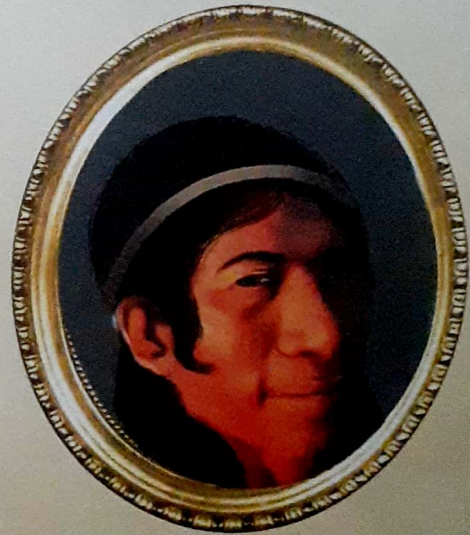
Ana María Campos
1796-1828

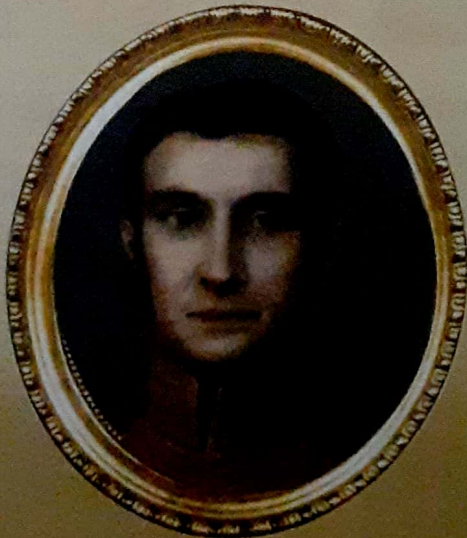
Francisco de Miranda
1750-1816

Miguel Ángel Jusayu
† Junio 2009

Cacique Mara
Matújaajuu aa'uchi

Rafael Urdaneta
1788-1845

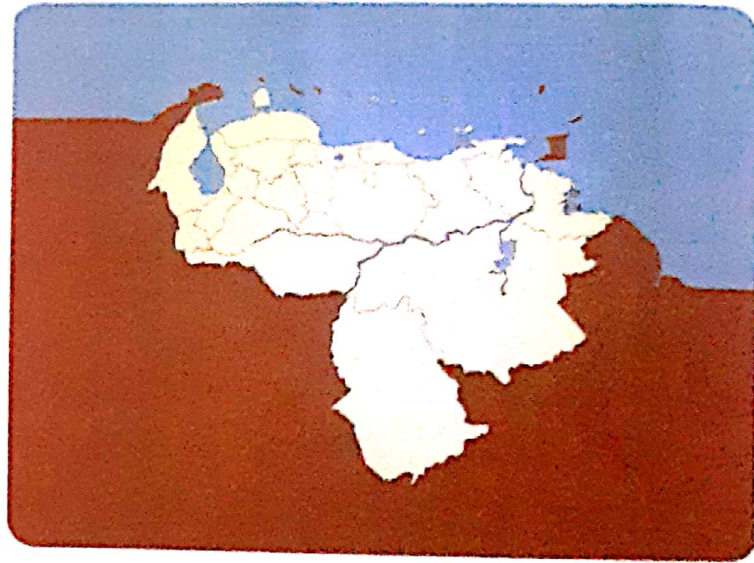

Ramón Paz
1937-1994

5 SÜNÜLIA WOUMAIN VENESUEELA ASHAJÜNÜSÜ SÜKA V

- Venesueela sünülia woumain.
Karaaca shia suummainkii.
Orinoco shia süchi mülo'usukalü.
Wajiira sünülia suumain wayuu.

Sulu'u Shiyaakua mma
Venesueela Jii'iata:

- suummainkii Venesueela müsia süchi Orinoco.
- Tü mma eere kepiain jia.
- Jee müsia mma eekai ji'raajeein.

*Paashaja namaa püpuushi tü
pütüjakalü soo'ukai sulu'u tü
ekirajüleekalü.*

AKÜJALAA MATÜJAINKALÜ AJATTA 6

- Eesü aküjalaa matüjainkalü aja'ttaa. Anuule'e wanee...

Jusee nünülia nüshikai paala...

Juee nünülia nüshikai paala...

Jusepiina sünülia niikaa

Kachonka nayaairüa ne'ittaaka

nünülia...

Jusee nünülia nüshikai paala...

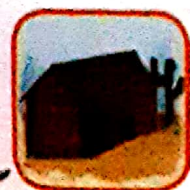

Woo'ulakai tü aküjalaakalü wapushuwa'alee:
Jusee nünülia nüshikai paala...

*Sulu 'u tü karalo'utpana
N° 73 (ishoyaakalü) eesü noo'omüin na
aküjalaachenkana matüjainkana aja'tta.*

- ¿Pütüjaitpa apüleerua? Joolu'u püküja pümata sümüin wayuu eekai Pi'raajüin.

*Paashaje'era namaa püpüshi tü
aküjalaa jaashaje'etkalü soo'ukai.*

7

TÜ ANÜLIEEKALÜ CHO'UJAASÜ NAMÜIN WAYUU

Tü anülieekalü Cho'ujaashaatasü sümüin wayuu, Ma'aka tü kataakalü o'u müsia tü taasheekalü.

Jaashajiraa sulu'u tü ekirajüleekalü, namaa na ekirajüliikana:

- ¿Jamüsü cho'ujaashaataka tü anülieekalü?
- ¿Jaralü ke'inaajalaka jünülia?
- ¿Jamakua'ipalü shi'itaanaka pünüliia?
- Maka nnojorulee pütüjaain soo'u, püsakira sünain
- Pipialu'u jee müsia waneemüin ka'i yotojirajeena jia süchiki.

Na ekirajüliikana naashaje'ereerü jümüin:
KANÜLIASHII WAYA WAPUSHUWA'AYA
(karalo'utapana N° 141)

Püsakira pipialu'u:
¿Jaralüin keinaajalain pünülia, jalajeekualüin püpileerua?

WALEKERÜ 8

- ¿Aashaje'eresii jia wanee aküjala? Anuu waneenaashaje'ereerü jümüin na ekirajülikana.

O'ttiashajia: walekerü
Ku'yamai: Jorge pocaterra

Müsü su'ttia yaa

Aniisa'a naküjala wayuu laülayuu, su'utpünaama'a wanee iiwa, aju'itüshija'a yaawa wanee jima'ai sünain olojoo wuna'apümüin...

yooti'raa jia: ¿Jamaka sukuai'pa tü aküjalaa mapa?

*Aküjalaakalü tü Sulu'usü (ishoyaakalü) N° (75)
Müshia Jorge Pocaterra: karalo'utapana N° (149) (ishosü)*

9 ATÜJAAYA TACHIKI

Ayataiwa waashajaain
süchiki wanülia müsia
jamakuai'palüin shia
wamüin

Soo'ujee kai'kalü tü
aashaje'eruinjana waya
sulu'u tü ekijajuleekalü, wanee
aküjala müsia anachonshajiala,
oo'ulakajaa jayeechi, ashantanajia,
jayeechichon...

Eesü süpüla waashaje'erüin sulu'u
karalo'uta eekai ein wepialu'u
müsia sulu'u karalo'utapülee.

Anülie: _____

Epeitsee: _____

Ka'iJemeika o'u: _____

O'uuyase: _____

Toolore: _____ Jierüle: _____

Soo'omüin atüja...

- Jaashaje'era: Venesueela "Wuin mulo'u" malu'lu.
(*karalo'utana wulittüsü N° 136*)

Jaashaja jipialu'u jalejekualuin nanülia
waneeshi'wai na püpüshikana.

WAASHAJAI SÜCHIKUWA TÛ JEETPÛCHIA.... 10

kottajEEPÛCHIA:

SÛpansaaJia tÛ jeetpÛCHIA
SÛPÛLA ANÛIKII

SÛCHIKUA TÛ JEETPÛCHIA:

- SÛPÛLA washajÛinjatÛin tÛ anÛliaakalÛ mÛsia sÛpÛshua'ale tÛ pÛtchikaliiirua, ashajÛnÛsÛ sÛka jeetpÛCHIA.
- Wane'ewai jeetpÛtchiakalÛ kanÛliasÛ, kepisanasÛ sÛma kejeetsen.
- TÛ jeetpÛCHIA wokaalÛirua, wanaawasÛ sÛnÛlia sÛma shipisana.

A E I O U Û   a e i o u Û

*Sulu'u karalo'utapana
N°56
eesÛ W'anze kottajEEPÛCHIA
keiyaakuasÛ*

Jaashaje'era wanee anachonshajialu.
Sulu'u karalo'utapana jepisiiyaa N° 99.
EesÛ e'iyatialujuna. JÛÛneeka wanee
O'ttiashajia eekai jÛCHEKÛin.

11

SOO'OMÜIN SÜCHIKUWA TÛ JEETPÜCHIA

*Jüsakira:
¿Kasaichin sünülia tü
jeetpütchia nnojotkali
wokaalüin*

Nümaa wanee pümaajachi müsia pümaajattü: Jiraka sümüin nanüliairua na wayuu jee müsia alijuna kojutkana, sulu'u karalo'utapana 15. Jaashajira nachiki:

- ¿Kasa waneejatka atuma sü'ttia tü anüliaakalüirua suulia tü waneeirua leetüra sünainkalü?

¿Yootojiraa jiarua süchiki tü jirakalüirua?

Mulo'ushajia

Kasa mulo'u aja'apüinrü.
JEETPÜCHIA'apü suulia
tü waneeirüa, otta müsia
naatawaisü süshajia.

Motsoshajia

Kasa motsoyulu aja'apüinrü.
JEETPÜCHIA jo'uchon
suulia tü waneeirüa, otta müsia
naatawaisü süshajia.

Puko'omuinja sulu'u pükaralouutse:
Ashajünüsü süka mulo'ushajia su'ttia anüliee.

SÜWARAITIA JEETPÜTCHIA...

12

*Sulu'u tü karalo'utapana
aranjatalü Eesü wanee jayeechi
süchikua wokaalüirua.*

SÜWARAITIA JEETPÜCHIA sünülia Müsü su'ttia yaa ...

Jujutala jupushua jükaralouutse
müsü nünüiki na ekirajülikana;
jülüjainjatü naa'in napushua tepichi,
awarai'ttaashii aipiruashi wokaalü.

Palajana pi'ireerü alatüin **A**...

A

E

I

O

U

Ü

*¿Pütüjawee o'ulu
jamüin süchikije?*

*Tü shi'iyatialujuna sulu'usu
tü Karalo'utapana aranjatalü
N° 121*

13

JUSEE SÜMAA JUSEPIINA

.... Müshia chii nachonkai
nei'taain nünülia ...

- ¿Jülüşashi paa'in aküjalaachonkai chii?
`José nünüliia nüshi, Jusepiina sünülia nii...

- Jiiraka sümüin tü anülieekalüirua:

José

Josefina

Corina

- ¿Kasa wanaawaka sünain?
- ¿Kasa waneejatka sünain?

Yoto jia süchiki tü jirakalü

Jipialu'u: yoto jia süchiki
nanülia jüpüshi.

ANÜLIEE WANAWEEMATÜSÜ

14

Nüma wanee pümaajachi müsia pümaajatü:
Pükatalaa tü wanaawakalü müsia tü
Waneejatkalü sa'akajee anülieekalüirua.

Camila

Carlos

Paula

Joolu'u, jiiiraka namüin naairua:

Miguel

Raquel

Mireya

Yootojira jia suchikü tü Jirakalü.

¿Jaashaje'erüitpa süchiki wanee **tü jintulu**
yawalachonka a'wala?

Ichaa saja'ttiamüin tü karalo'utapana
ishoyaakalü.

15 PÜSHANTANAJA, KASAIN WAYUU...

Mapüleechonsalü...

*Punteerü anain süñülia süñain tü
apünüinsükalü pütchi saja'ttiamüin tü
ashantanajiaka.*

Wunu'uchon nia
Süma Lotochooin
Karalaajunachonshi ni
Wanee wonchon

Soo'omüin ashantanajia:

Sulu'u karalo'utapana wulittayaasü (N° 112)

• ¿Pütüjawe o'ulu
naainraka wanee
ekirajülii namaa
tepichi sulu'u ekirajülee
chayaa wajiirü?

• Soo'u waima ka'i
ashajüshii kajuyasü
ashantanajia sulu'u
wanee karalo'utachon

¡Anakatche main!

¿KASA WANAAWAKA NANAIN? 16

*Jülüja jaa'in: cho'ujaale
jümüin, jiraja'a
aache'maajatü o'ttakalü
sulu'u karalo'utapana
N°56*

Apünüinkaawa jia sünaïn:

- Jüshaja wane'ewai jünülia sulu'u wanee Karalo'utachon.
- Mapa juwanaawajiraa kasain wanaawain müsia naatajatüin sünaïn.

**Wanawainjana na
karalo'utacheinkana.**

Jaashajira süchiki tü jaa'inrakaa.

- Jünaaja karalo'utachenkana. Waa'inreerü wattaa.

*Alü'utsü sükalia tü kasa wainrüinjatükalü
¿Atüjainapa jia ashajaa jünülia?*

17

¿JARALÜ KANÜLIAKA TÜÜ?

Jüpushüa jaashajira süchikü tü jainraka soo'ukalinka.

Noutkajaa na apünüinshiikana a'yataain soo'ukalinka.

- Jüchajaa apünüinshi joo'omüin, süpüla aipiruain jia.
- Woyoto jutuma na karalo'utachen jünüliamaakana, jujurulajaapa.
- Ji'rapa wane'ewai sukuwa karalo'uta jaapaakai, jüsakira:

¿Jarai kanülia tüü? ¿Jaralü kanülia tüü?

- Nusottapa chii kanüliakai, jüsakira:

¿Jamüsü pütüjaaka soo'u?

- Eeinjatü naa'in na waneerüa süpüla akaliijaa.

Irene

ANÜLIE, MÜSIA SÜNÜLIA KASA

18

Watüjaaipa soo'u süshajünün
süka **Mulo'ushajia** su'ttia
anüliee.

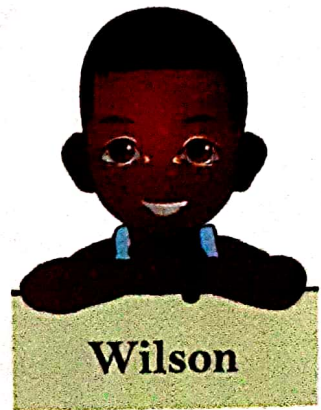
*¿Jülüjasü paa'in?
Sulu'u karalo'utapana
N° 22*

Jaashajira süchiki tü yaakalü wunapüna...

- Ashajünüsü süka **mulo'ushajia** tü anüliekalürua süka **sünülian wayuu**.
- Musiasünüliaruammapa'a, sü'chi'irua, lamuunairua, uuchiirua...

Ma'aka tü: Venezuela, Caracas, Orinoco, Mojan, Paraguaipoa, Epitsü.

Wilson

- Eekaja'a sünülia mürü'ülü, wunu'upana, emi'irajee musia watta saali pütchi, Sünülia kasa, ashajünüsü süka **motsashajia**.

Ma'aka tü: annerü, yosü, juya, sirüma, ka'i...

Pushaja pipialu'uje sünülia mma
piraajakalü.

SÜNÜLIA WAYUU, SÜNÜLIA KASA

Püshata sulu'u pükaralouutse einjatüi tü mulo'ushajia:

1. Saajüin tei kantaraalia sünülia touthü.
2. Eeshi wanee uuchi epitsü nünülia.

- Eesü süpüla kanüliain tü mürütkaü.

Ma'aka tü:

tamünüin Sawaachi nünülia.
Numuusain Manuel Puloui sünülia.

- Ashajünüsü süka mulo'ushajia su'ttia ashajuushi.

Püshata sulu'u pükaralouutse einjatüi mulo'ushajia:

1. eeshi tama'ana wanee molokono kanuuto nünülia.
2. Na'amain tashi ratuuna nünülia.

*Sünülia wayuu ashajünüsü
süka _____
Müsia sünülia kasa
ashajünüsü
süka _____*

ASO'TTIAKIIPUTCHI 19

- Tü pütchikalü anasü paala sukua'ipa; nüntaka wanee akalapüi, nümojujaka sukua'ipa.

¡Ateiii...!

shi ka

Ket wa le

Sulu'u pükaralouutse:

Püshata nayaakua. Müsia na'atou, jünaata nanülia wane'iwai.

Sulu'u tü karalo'utapana achiirülaka na'aya waima pütchi süpüla anaataa, süpüla waima ka'i.

SOO'OMÜIN PÜTCHI SÜPÜLA ANAATÜNA AKUAI'PA

*¡Aishajaa...!
Kayatainshi waya
süpüla wairwa ka'i*

pü shi ta

ja pü pa

pu wo lu

naa at pa

Sulu'u pükaralouutse:
Painra ma'aka pütuma paalaa
Sulu'u karalo'utapana alataka

ma jo ko

si su yo

pü ju ya

che'e ja mü

**Pütchi'ipa
sünülia**

¿Pütüja oo'ulu kasaichin
sünülia shi'ipa'awai pütchi?

ANTÜSÜ SÜKALIA TÜ KASA WAINRÜINJATÜKALÜ

20

*Kasa wayu...
Kasa wayu...*

- ¿Püshantanajüin?
- **Waküjain paalaa jümüin süchikü wanee aa'innajatü:**

- **¿Jaralii aa'inraka?**

Wanee tepichi namaa ekirajüli

- **¿Jala yaa?**

Sulu'u wanee ekirajülee cha'yaa Mmainna.

- **¿Kasa na'inraka?**

Tarüjeeta anachensü sümaa nanülia.

*¿Jamüsü sukua'ipa natuma?
Jüchajaa sulu'u tü
Karalo'utapana chiiruakalü*

¿JAMÜSÜ SUKUA'IPA NATUMA?

Anü
aa'innajatükalüirua...

Aainjia

- Kattulina
- Pa'lousa
- Ajüjia
- laapi müsia komputatoora

Aa'innajatükalüirua

- Pi'yotoo tarüjeeta süka kattulina, motsoyülü(10x4 cm).
- Puneeka sukuai'pa tü leetüra puchekaka.
- Puu'ulaka süshajia tü anüliee ke'ireeka paa'in.
- Püshajaa anüliee sulu'u tarüjeetakalü, pipintaja.

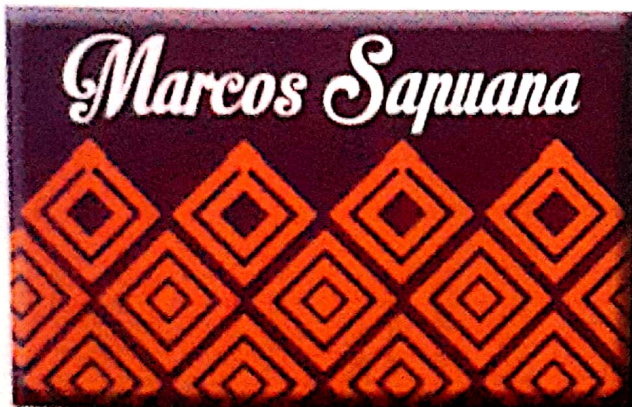
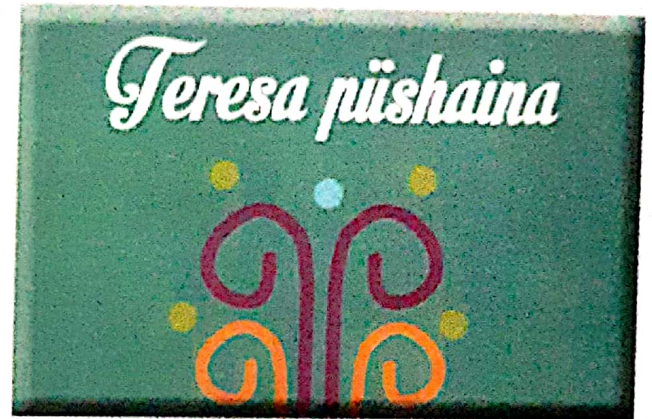
Chii shi'ishoinchonkai Venesueela
cardenlito@araguananey.ve.com

- Eesü süptüla pa'inrüin 25 tarüjeeta, soo'u kajuyasü ka'i, waneerua sulu'u ekirajüleekalü müsia pipialu'u.

SHIAAKUA TARÜJEETA

Süpüla asakajaa müsia eenajia atünajutuuyuwa süma apüshii

21

SOO'OMÜIN ASO'TTIKIIPUTCHI

- Joolu'u anaatüntünjatü sukuaipa tü leetürakalü süpüla sükümajaain Pütchi.

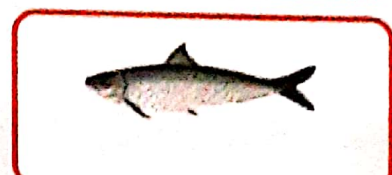
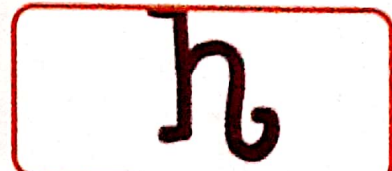
Piamaawa jia sünai...

Jülüja jaa'in je'tsüin leetüra su'ttian wane'ewai pütchi.

Sulu'u pükalalouutse:

- Pünaata sukuaipa leetüraka süpüla sükümajaain pütchikalü.
- Wane'ewai ka'i, paainra apününsü jee pienchisü.

¿Jaashaje'ertüpa nachiki
NA APÜNÜINSHIIKANA PÜÜLÜKÜCHEN?

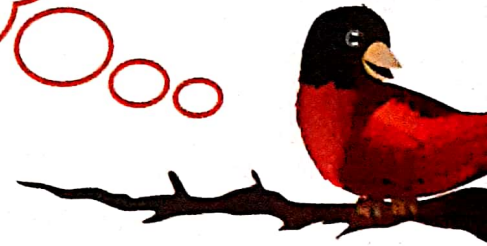
JAYEECHICHEN SÜPÜLA AASHAJE'ERA MÜSIA ATÜJAA

22

*wanee paa'achon anamia,
wanee paa'achon anachon,
tü paa'acho mmatalü
paa'achon juliríaa ano'ulu.*

Waashaje'erüi wapüshüa na
jayeéchichenkana

tü nükalía chi ka'ikai
tekeraajüin maa'ya:
Mekietsat alapüjaain
mmaa Poo'olo ja'raimuin
tacheküin pia.

Juya awanaajüshikai,
Nnojoo püchü'ttüin
wonkolü.
Nnojoi kajutuín
püleerua, Kaliashi
tapülee nneerü.

*Sulu'u tü karalo'utapana wulittaka eesü
na'amüin jayeéchichenkana.
O'ttushii sulu'u karalo'utapana N° 116.*

Jüshata Jipialu'uje jayeéchichen süpüla
ji'irajüin sümüin Jüpüshi müsia ji'irajüin.

23

PUUSTA SÜNAIN TÛ ANÜLIEEKALÛ

*Jüshaja sa'ato'u sünülia tü
ayaakuakalü*

Sulu'u pükaralouutse

- Jüshata ayaakuakalü.
- Jüneeka sa'ato'uje sünülia tü ayaakuakalü.

Anua amüchi ama

Irua irama ipa

Pipia pülikü püna

isira iipün iita

Kamalaainre jümüin, jukotchija ayaaküa sümaa sünülia, sulu'u karalo'uta. Waimapa jüma'ana, jükümaja wanee aashaje'ejiria.

Ka'i

¿Jaraí'yaa chi wayuu JOSÉ ÁNGEL FERNÁNDEZ münakai?
Püchajaa nüchikua sulu'u karalo'utapana ishokolu (Nº 156).

TAATA PÜ'ÜÜTEN

Taata Pü'üüten,
püshanaajüin sütüna
aipio'uliakalüirua
Akulaalajüshi pia
jimoo'ushayaain.

Taata Pü'üüten,
aapitshi pia:
Aneerü juyakaa tüü.

*Jülüja jaa'in:
Waima anachonshajia sulu'u
karalo'utapana jepisiiyakalü*

*Süi'tteere juya wamüin,
e'irajuinjana waya ma'yaa:
Süi'tta kouu, Süi'tta kouu.*

Süi'tta kouu, Süi'tta kouu. . .

Süi'tta kouu,
Süi'tta kouu,

Müsü nii'irain wawaachi,
Aishaatapa miaasü
Ayaleraasü siruma.
Janakaja müin, anakaja müin!
jstii'tta wanee juya
mulo'ushaana!
jya'ayaa, sülu'u toumain

¿Pütüjaitpan?

*Pii'iraja sümüin püpüshi...
Süi'tteere juya pümüin,*

- Jülüja jaa'in: Eesü soo'omüin jayeechikana sulu'u karalo'utapana **aranjatalü**

*Wanaawa episanalü
tüüirua: emiraa,
eimataa, jemetaa*

- Wanaawepisanalü tüüiruaya:

Oonojoo - yootoo

Nikii – ichii

Aapajaa – asaajaa

- Washaittajaaiwa sünaïn awanajaa saja'ttiamüin pütchi...

Ekirajütikalü / ekirajüikai:

Püshaja wanee kottaashajaaya choo'ujain shi'ipa,
paashaje'era meeria.

Ma'aka saa'in tüü: Waima tepichi sulu'u wanee...
jaratche paalaa: ¿miichi jee wopu?

Naküjeerü napüshua na tepichikanairua tü pütchi
cho'ujaaka

Na ekirajülüikana nashajüinjatü tü pütchi che'ijaaka
sünaïn tü ashajuushikaa süpüla ke'ttainjatüin

Miichipa'a jüshaita namaa jüpüshi pütchi
Wanawepisanalü

SOO'OMÜIN WANAAWEPISANALÜ SÜPÜLA SHAITA

- Joolu'u, juko'omüinja apütchejalakana

José, jüma wosooleechi,
Ayulaashi wattachon
Sünain ajulija...

¿leechi, maiki?

pipialu'upunaashi taya,
Pujutuun tamüin limuuna;
Limuunaka chamüin chaya
airu'ukalü taa'inpüna.

¿miichi, taa'in?

*Puko'omuinja tüü:
Sulu'umuin ekirajüleekalü
O'unushi simonchon
noo'u wanee...*

*Mulo'upeena taya,
kamala'injeerü tamüin
ekirajaa...*

- Joo'uya washajüi wanee ashajala müsü su'ttia yaa:

Mulo'upeena taya....

*San Jughiiodea
Atkajog'iq'oneg*

Jaashajiraa piamakawa:
Jamüinjatüinsüko'omuinja tü
ashajalalakalü jutuma.

- Mapeena, wane'eshiwai akumajeena jia jüshajala jümüiwa'a.
- Wattaa'amüin, jaashaje'era süpüla junaatüin tü jüshajalalakalü namaa na ekirajiliikana jia.

Kettaapa tü jüshajalalakalü, jülatireerü sulu'umuin wanee karalo'uta, ji'itajeerü ashajiapiapüle sulu'u ekirajuleeka.

28 WANEE SHAITAA SÜKA AYAAWAJIA

¿Jamüshü
ja'inria?

Sulu'u ashajiapüle →

Müsü saainjia yaa:

Sulu'u tü ashajiapüle, püshaja tü leetüra sumaayaka ayaawajia süpüla püintüin sünain pütchikalü.

-----
17   7   17   4

- Jia tü: nünülia wanee uchi apali'irajüchi woumaimpa'a.

A	CH	E	I	J	K	L	M	N	Ñ	O	P	R	S
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14

SH	T	U	Ü	V	W	Y	,
15	16	17	18	19	20	21	22

Waputüin jüpüla jaashajeerüin: suchiku'a
Mürütlü apalirajüirü sulu'u
karalo'uta pana Wülitüsü, n° 142

SOO'UMÜIN SHAITAA SÜKA AYAAWAJIA...

*Paa'inra wane'eyaa...
Piirakaa sümiin leetüra süma
ayaawajiaka sulu'u tu wanee
karalo'utapana alatakali*

5 1 4 15 4 8 1 7 11 22 17 15 1 9 1 6 1 4

- **Shiatu:** sünülia wanee akujalaa

1 1 12 18 15 1 9 1

- **Ma'aka tüü:** ni'iruku wayuu kaküjalakai "süchiki walekerü"

Jaasheje'era tü aküjalaa:
NÜCHIKI ULUI NUMA SERUMA.

Chi uluikai wayuu jima'ai
mayataalasai, mattiasai, mamü'lüinsai
nia'yaasa...

(karalo'utapana N°76).

29

E'ITTAWAA O'TTIASHAJIA SÜMA SHIYAAKUA

Piamawai jia:

Piiraakaa sümün

- Jaasheje'era o'ttiashajiaka yalakana moo'lu'u
¿Jaralü sünüliaka ayaakuakalü?

Naa apünüinshiikana
püülüküchen

Kaliina ishottolu

Uluui numaa serumaa

*Jaashaje'erüipa nuchiki CHI
JAISHI MULO'USHAANAKAI
E'iyatialujuna eere akujalaa N° 85*

SÜKA SÜNÜLIA JAYEECHI 30

¿Jaraalü sünüliaka ayaakuakalü?

Na ka'tiouchenkana

Kootole'era ishotoikai

Wattachon maalü

¿Je'rasü jayeechi pütüjaka?

*Tatüjüin poo'olo jayeechi...
¿jama pia?
¿jama piakai?*

31

SHAITAA SÜKA PÜTCHI

Wanee wayuu,
Wara'i müstü,
Sulu'u wopu,
süma wushu..
Tei süma yosu,
Shi'rüin müstü.
Wayuu süma wushu,
Tei süma yosu.

*¡Joo'uya waashaje'erai
wapushua!*

Ju'ulaka jüpüshua tü pütchipachirüa
ashajunaka süna'in ashajiapüle

¿Jütüjaipan? Joolu'u,
kaalapüchen jia süna'in
oo'ulakaa...

Sulu'u tükaralo'tapana
wulittayaakalü eesü
soo'omüin pütchipachirua.

¿Juu'ulaka namüin jüpüshi tü pütchipachirua pütüjakalü?

KOOTOOLEERAA, WARUTTA MÜSIA WALEKERÜ

32

- Soo'omüin jukotchijala

Püshata tü ashantanajia püküja süchiki.

- Wane'ewai ka'i

¿Pütüjain tü?

Taya achijiraka wayuu maalia
Atamaashi taya nüpülapüna ka'i
Eirajüshi taya jemetulu süka
tamüraluu'u...

Koo...

Yaletüsü iipüna, kepiasü
iipünaa E'inasü iipuna,
tü e'inatkalü.

Wa...

talü'üjain tepia soo'u tasapü,
Waraittüshi taya sümaa
mo'uiwaa
Tejeerajüin to'uichiki
Ma'aka wanee
Jiipaichon jerottüshi.

Wa...

33

MA'AKA PUWANAJANALEE WANEE LEETÜRA...

- Paashaje'era pütchika tü

To'u

- Jülüja paa'in tü alataka maka pi'iratüle palajatka leetüra süka wanee.

Püshaja sulu'u pükaralouutse tü pütchi akumajakaa Süka tü waneirüa leetüra.

- Puwanajaa t süka wane'ewai tü leetüraka: J,P,S,N Maya:
To'u jo'u

süka **P**, po'u müsü

Paa'inra miichipa'amuin: luta
Puwanajaa tü palajatka pütchi'ipa, sukumajaai naatajatü
pütchi

PÜ PA MA SÜ TA JÜ

- ¿Pashaje'erüitpa süchiki Sukua'ipa Yanama?
- Müsü süküjia nütüma wanee wayuu laülaayuu.

*Taashaje'erüitpa.
¿Jamaa piakai?*

O'TTIASHAJIA: Sukua'ipa Yanama   **Ku'yamai: Jorge Pocaterra**

Naashin wayuu laülaayuu tü yanama münakaa sukua'ipa wayuu süinain a'yatawa, eere sukumajünüin tü eekaa miichipa'a jee müsüja'a eekai cho'ujain amüinwa, müinka türa apain, luma kulaala süpüls müirülü, laa, miichi jee müsia kasa cho'ujain amüinyüü...

Pütüjaajeere jamüin saja'ttia tü aküjalaka,
paashaje'era NAKÜJALA WAYUU

Paapaja naküjala putuushiyuu pipialu'u

35 AKO'OJIAYEPIA

*¡Atatkü!
Kapüleeshanasü tü.
Aitairü, Joo'uya wo'ulakarwan!*

*anü wane'eyaa
¡Pu'ulakaa!*

Süpülanhajüle paancha
Süka pienchisü pülancha,
¿jee'rasü pülancha
Süpünchajaka aka paancha?

Pajapulu'usu tashiliwalase,
Püshiliwalase tajapulu'usu
wajapu'ulujiraasü
washiliwalase.

Jikiraja jüpüshi sünnain tü Ako'ojiayeepiakalü

KALIINACHON ISHOTOLU 36

- ¿Jaasheje'erüin süchiki tü kaliina ishototkalü?

*Nnojotsü taashaje'erüin...
¿Waashaje'erüin?
Eesü süpüla wou'laküin sümaa
ko'omüin watüma*

- Müsü su'ttia:

Kaliinachon ishotolu

Tü kaliinachon ishototka awalijaaku'u müsü miichipa'apüna, süntaka nünain wanee maiki

- ¿Kasa saa'inraka kaliinachonkalü nüka maikikai?

Puusta süna'in sulu'u karalo'utapana
N° 79 (ishoyaasü)

- Keejiale müin tü aküjalakaa püküja sümüin püpüshii.

37

PUU'ULAKA SÜCHUKUAYA

süpüla watta ka'i

1. Pushajaa sulu'u pükaralouutse mulo'ushajia su'ttia tü anülieekalü.

María José Pedro Juan Juana Carmen Cecilia

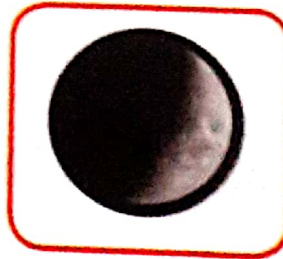
2. Piyotoo ja'raisü tarüjeeta, püshata shiyaakua süma püshajuin sünülia.

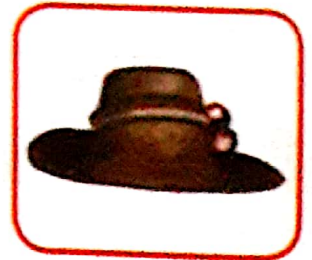
Kashi

Uwon

Isira

Kalapashu

3. Püchajaa pütchikaa.

6 1 7 4 4 9 1 2 11 9

4 15 11 16 11 7 17

Tü sünülia wanee akujalaa

4. Püshaja ja'raisü anülee müsia ja'raisü sünülia kasa

N°	anülee	sünülia kasa
1	aa ooa	
2		ooeiii
3	o o oa	
4		iiiiiii
5	Umimimii	

5. Jüshata süma jukoo'omüinjain:

A E I O U kasaichi sünülia tüü.....

CH J K M kasaichi sünülia tüü.....

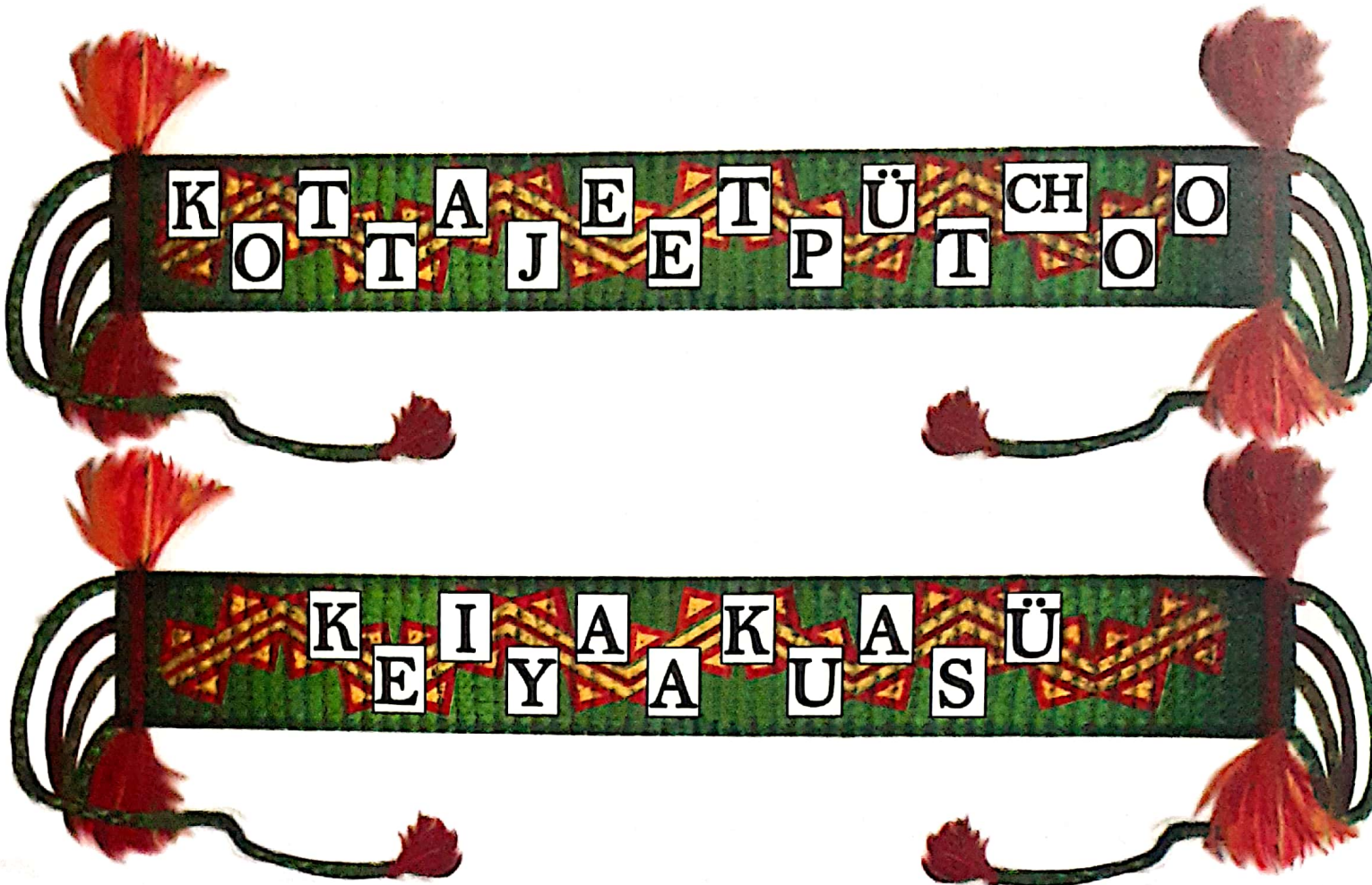
¡Ajatsü tü palajatka shi'ipa tü karalo'utaka!

- Waima kasa süpüla aashaje'eraa süma ashajaa sulu'u karalo'utapana achiiruaka.
- Naa'aya jayeechi, anachonshajia, ashantanajia müsia shaitia süka pütchi.

*Ayata jia sünain
atüjaa waneepia*

Aa ANACHONSHI ATPANAKAI

Ama

Asalaa

Anua

Anneerü

Aipia

Atpanaa

CH ch CHÜNÜ'Ü CHIRA

Chaamaa

Che'esaa

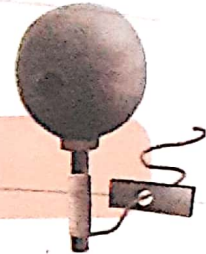
Chünü'ü

Chuwataa

Chechesü

Chocho

EE EKAASHII EKÜÜLÜ

Eküülü

E'inasee

Emi'ijaa

E'irukuu

Eimataa

Etkai

Ii ICHA IRAMA

Isira

Ichii

Irama

Iita

Ipa

Iperü

Jj JOUUTSU JU YA

Juya

Jüpana

Jokoma

Jintulu

Jotusu

Jime

Kk KACHONSU KAA'ULA

kaliina

Kanasü

Kashi

Kaa'ula

Kaasha

Ka'i

LI LAKAYAASÜ LAA

Lapü

Luma

Lania

Laa

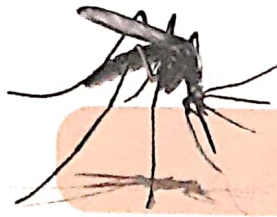
Laapi

Luwopu

Mm MUUSA MUJU'LAASHI

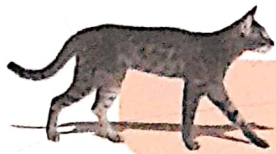
Mei

Mma

Maasi

Meruuna

Muusa

Maiki

Nn NALA NAWALA

Nei

Neima

Nashi

Nashe'in

Naptishi

Nachon

Ññ ÑÜÜTAASU MMAKAA

Ñüüta

Ñaasü

Ainña

Panña

Oo O'UNUSHI OUSUIN

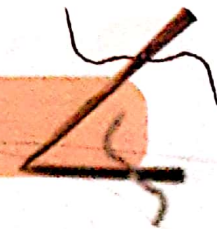
Ousaa

Oo'iu

O'usee

Osonia

Osonoo

O'uu

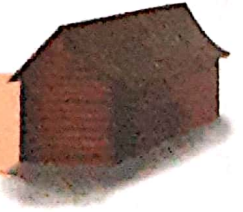

Pp PÜSAAJA PÜLIKÜ

Piama

Piichi

Paa'a

Palousa

Paarü

Palaa

Rr TOYOTOIN RÜLIPÜ SUKA RÜI

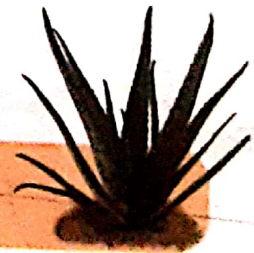
Ratuuna

Rüi

Rouya

Rüipi

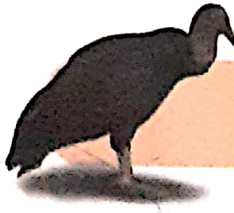

Roo

Remion

Ss SA'AWAI CHUWATÜSÜ SIKI

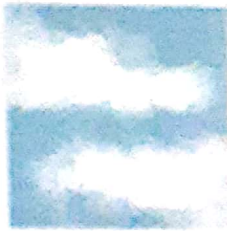
Samulu

Sa'awai

Suurala

Si'ira

Siruma

Siki

SH sh SHAITÜSHI SHUUSHUU

She'in

Shuushuu

Shaitaa

Shiliwala

Shü'üi

Sha'wataa

TE TALATÜSHI TAATA

Tashi

Taya

Tepichi

Toumain

Türompa

Toleeka

Uu UCHII ULUI

Uujolu

Uuchi

Ului

Uraichi

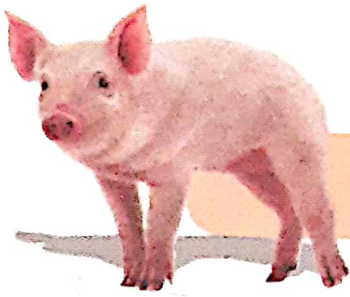

Utia

Utai

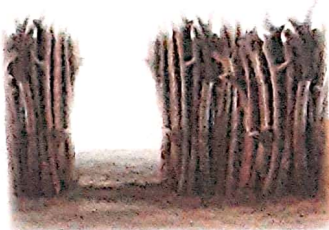
Üü YÜÜJAAPASHI PÜLIKÜ

Püülükü

Shünü'ü

Yüüja

Yüütüüsü

Amüchi

Püyüi

Vv NEVII

Keviirai

Nevii

Ww WAIMA WAYUNKEERA

Shaitaa

Wayuu

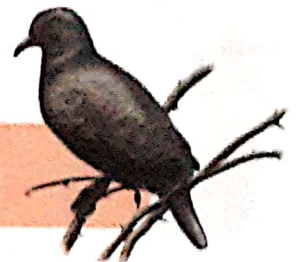
Wopu

Wawai

Wasa'a

Wawaachi

Yy JOUTSU YOSU

Yawa

Yaja

Yanama

Yonna

Yosu

Yaawe

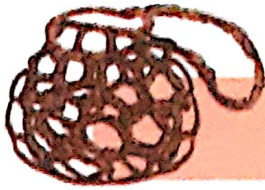
'JA'ISHI KA'I

O'ulaa

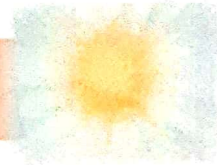
Aa'in

Katto'ui

Ka'i

Ko'oi

Ja'rai

Yooto jee kamaneeewa

Nushajala Abel Silva

- Antüshi pia tepa'ai. ¿anayaashije'e pia?
- Anashi taya tachee.
- Püikala noo'u einasheekai chii.
- Nnojoo, ashopajaashi taya.
- ¿jalejeejachi pia yaa?
- Chajeejachi taya miichipa'ajee.
- ¿Jalainjachi pia yaa?
- Wopulujuchi taya, chainjachi taya eemüin ekirajüleekaa.
- Anashi pümaale taya.
- Anasü mülein.

Joo'uya Wekirajaai

Nushajala Abel Silva

- Antüshi pia tepa'ai, antüshi pia tachee!...
- ¿Anayaashije'e jaya?
- Anashii waya, senu.
- ¿jalainjana jaya yaa awa'ülain ma'in?
- Chainjana waya sünnain Ekirajawaa Süpüla atijaa karalo'uta,
- Anasü wamaale pia.
- Shiataaja'a anaka.

Puu'ulaka: ¿jaamüsü sukuai'pa yootirawaa

Aküjalaairua

AKÜJALAACHEN / MAGALY MUÑOZ- PIMENTEL	72
AKÜJALAA MATÜJAINSAALÜ AJATTA	
EETAASÜ WUIN MERÜLEMAAJATÜ / ME'RAAJUUSALÜ	73
JUSEE NÜNÜLIA NÜSHIKAI PAALA /ME'RAAJUUSALÜ	74
KALEKALE / CONSUELO LÓPEZ	74
SÜCHIKI WALEKERÜ / JORGE POCATERRA	75
NÜCHIKI ULUIKAI JÜMAA SERUMAA / MIGUEL ÁNGEL JUSAYÚ	76
KALIINACHON ISHOTOLU / AKOTCHIJÜI PÜTCHI	79
NAA APÜNÜINSHIIKANA PÜÜLÜKÜCHEN / HANS CHRISTIAN ANDERSEN	81
CHI JAISHI MULO'USHAANA / ALEXEI TOLSTOI / AKOTCHIJÜI PÜTCHI	85
NA KAA'ULACHEN KATUNKARALIIKANA / AKÜJALAA SÜCHI KIMAAJAZÜ AKÜA'IPAA LAARATÜ	88
WANEE PÜLIKÜ MÜSHIA WANEE PÜÜLÜKÜCHON / HERMINIO ALMENDROS / AKOTCHIJÜI PÜTCHI	91
JAMÜSÜ JOUCHONKA SÜMA KAÜSÜCHOIN NÜSI CHI JEESÜKAI / GEORGE WEBBE DASENT / AKOTCHIJÜI PÜTCHI	93
TÜ JINTULU YAWALAACHONKALÜ A'WALA / ROBERT SOUTHEY	95

Aküjalaachen

Magaly Muñoz-Pimentel

Eetaashi wanee
püülükü Ajutuushi
süka ni'ichi
Süshatale'eka nunulu.

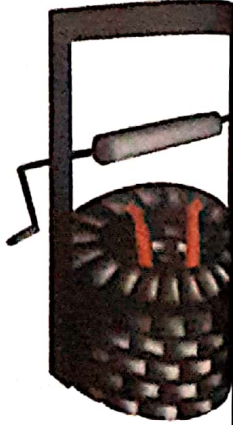
Eetaashi wanee jintüin
Kekiisai eiirutshaanashi
naanükü Nimiralüleeka
wanee limuuna.

Eetaashi wanee atpanaa,
ana aküjainchi,
ainkuuka naa'in
motoka naa'in nüküjala.

Eetaasü yaawa wanee jintutchon
mojulaachonsu, Analaasü,
sulu'u wanee ishi
süsi'ranajaka aka
nnojolüin kasain
shi'reein.

Eetaashi wanee
muusa
Kawaralu'ushi iwana
Ainkuuka naa'in
Isaka shia nuulia.

Eetaashi wanee
warülapai
aluwajeeshi kaliina,
nuntaka woosoleechi
nimiratka nia.

Aküjalaa matüjainsalü ajattaa

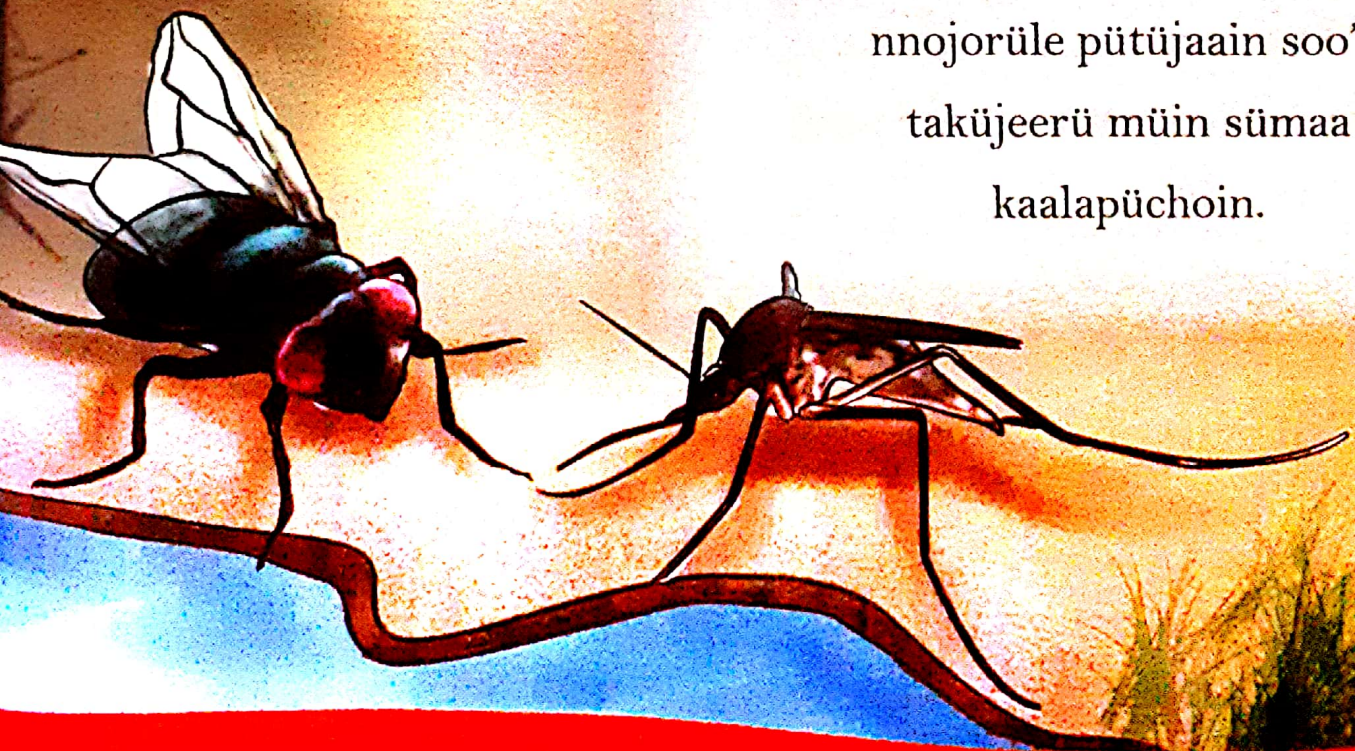
Eetaasü wuin merülemaajatü...

Me'raajuusalü

Eetaasü wuin jamatüsü merülemaajatü
sümaa merülekalü wanee merülechon,
müle aka nnojorüle pütüjaain soo'u
taküjeerü müin jiattachon.

Eetaasü wuin jamatüsü merülemaajatü
sümaa merülekalü wanee merülechon,
müle aka nnojorüle pütüjaain soo'u
taküjeerü müin jiatta'ache'chon.

Eetaasü wuin jamatüsü
merülemaajatü sümaa merülekalü
wanee merülechon, müle aka
nnojorüle pütüjaain soo'u
taküjeerü müin sümaa
kaalapüchoin.

Jusee nünülia nüshikai paala...

Me'raajuusalü

Jusee nünülia nüshikai
paala...

Jusepiina sünülia niikaa
Kachonka nayairüa
neittaaka nünülia ...

Jusee nünülia nüshikai
paala...

Kalekale

Me'raajuusalü

Eetaashi yaawa wanee kalekale.
Eetaashi yaawa wanee kalekale.
Yonnotushi soo'u wunu'upana
shi'ipajee niaakua.

-¿Taküjain pümüin süchukua?

Süchiki walekerü

Jorge Pocaterra

Aniisa'a nakujala wayuu laülayaayu,
Su'utpünaa wanee iiwa, aju'itüshi yaawa
wanee jima'ai süna'in olojoo wuna'pümüin
Naapalaa numakalaka wanee anüliichon
jiattachonsü sa'akapüna wunu'ulia.

Ainkuusu naa'in niraleepa, waneetapa'a
jintutchon shia, kashüülachonsü,
mulo'uchon ale'erü suma yarüttüin ma'in;
asheitajalaasü sümaa jeeyu.nüsakitka shia:

- ¿Kasasa'a paa'inraka yaya, jintulaa?
- Nojotsüja'a pi'rüin taya asheitüin namaa
atunajutuirua. Sumaka.

Chi jima'aikai nümüliälaka saa'in,
nümaaka shia nipialu'umuin; ainchonka shia
nüpüla Nainmajirüin nuwalayu. nüchikirü
müliaajüsü natüma, naülaaja amüinrü; müliasü
maa'in saa'in.

Majayütpa shia, anachonsü ma'in
sümaa ainjalüin shia. Shiulüin sulu'uje saanükü
wanee jii'tpai pasanuachonsü, saainjiasü süi
kanasü, si'ira...

Sünainjee tü, sütüjaka wayuu a'anaa. Wanee
kasa
anasü supaala walekerü wamüin.

Nüchiki Uluikaijümaa

Serumaa

Miguel Ángel Jusayú

Chi uluikai, wayuu jima'ai
mayataalasai, mattiasai,
mamülüinsai, nia'yaasa. Epijaa'lashi
Jaa'u nütpain. Talatüshi Weinshi,
kookotüshi, ke'irüintüshi wiiwitüshi
eepünale nia waraittün...

Eekeje tü serumaakalü, jia'jaa wanee
majayülü Katunkulesü pejeru'u
nümain ulüikai. Nnojotsü ein wanee
kasa jüma'ana. Atunkusu nulu'u
wanee süle'etachon juyuupuna wanee
lumachon. epija'alaasü jaa'u julü'mula
o'ulaka müsü ja'a jujulejanain.

Jia'sa joo'u wanee ka'i, eetaasü
amülaain yosu julü'u wanee mma
wattasü ma'aka ti'a. ko'unajületaalaka
uluikai maalüyaairua jünain alü'wana.
Ale'ejapü'üshi aliikapüna ka'i jüma
emiraa.

Joo'u wanee ka'i, arütkaasü wayuu
majayülü Kulemetachontaalasü
sümaa jümüin nüümüin:

Akulajaashi uluikai jüma
majayutkalü. Utta müsüja'a naa'in
jünain.

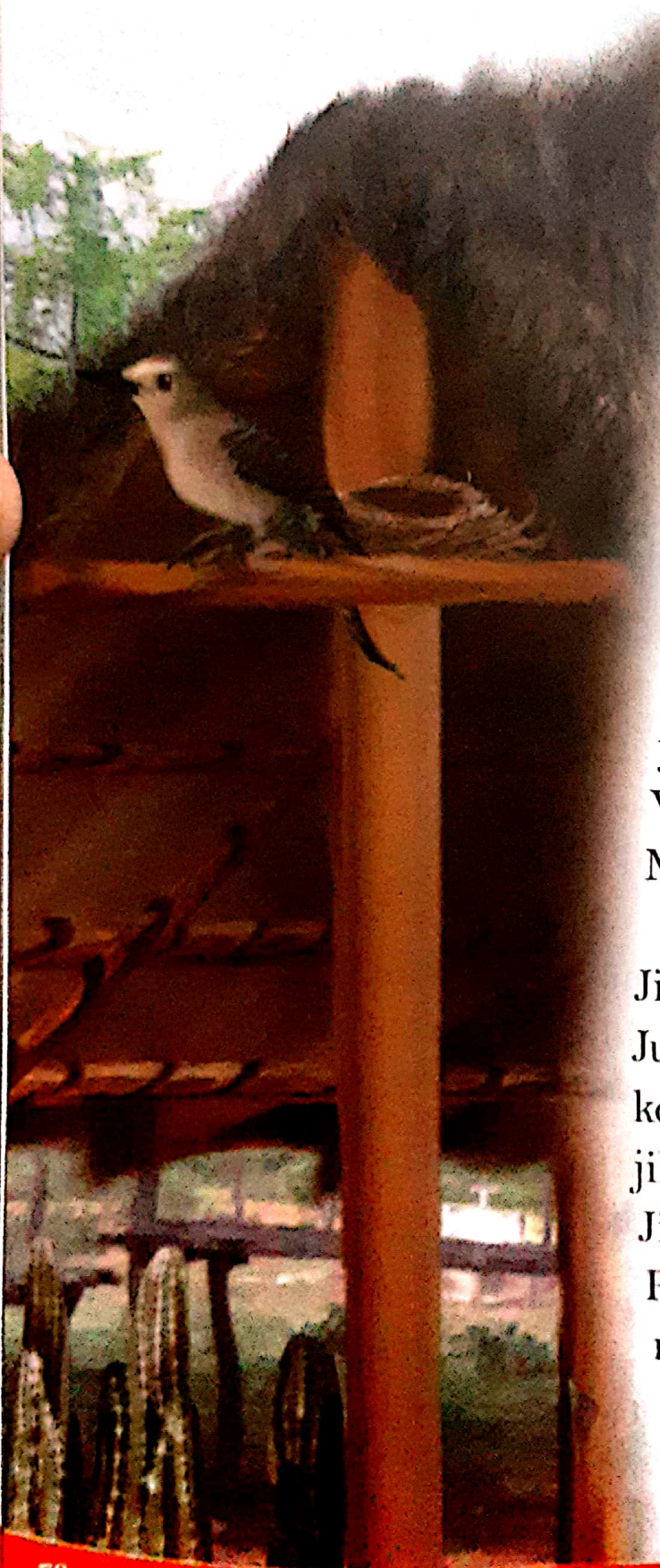
- Kasache paala anaka
jümuinwaata. Müshi Jujuuna.
Nupatakalaka mapa jia'sa,
Jümaayalee ju'ulakalü.
Ni'ikajaaka ju'ulakalü Ja'aka
yosuliakalü. Nüpünaa nümüsüja
jia, jaa'aka yosuliakalü.

Jee, jia'sa joolu'u mapan, yaamüin
ka'ikalü achijiraataalasü Wayuu
mayayülü, e'irakawain müsü
Ja'akapüna yosu'uliakalü.

-Ata nee, çjalajatükale joolu'u
taya ya? Müsü. Kachonshaanasü
yosu eejetüle, chürülümüütasü
Wakamuutaasü. Talatashaanasü ma'in
Majayütikalü, ke'irüintaaku mataasü.

Jia'sa joolu'u mapamai, antüna anainrü
Jutuma wanee wayuuirua
koummainkana tü mmakalü, Jaali
jikelolüin julu'u noumain na'ajaka jia.
Jia'sa tü jupali'inkalü uchi'ira müsü.
Pali'italüika tü Serümaakalü anülia
maautpüna ka'i ya.

Jiaira'ja ti'a

Kaliinachon ishotolu

(Me'raajuusalü)

Tü kaliinachon ishototka
awalijaaku'u müsü
miichipa'apüna, süntaka sünain
wanee maikü.

–¿Jara apünajeeka tamaa
maikikalü tüü?

- Tayakai nnojoo, nümaka paata.
Nüsottaka paawa yalejee:
– Mapüseechika taya.
Sümaka kaliinachonka:
– Tayeerüja'a apünajaka
tamüiwa'a.

Kachonpa maikikalü, jakütapa
shia,
Süsakitka kaliinachonka:

¿Jara ayüüjaweeeka tama
maikikalü?

- Tayakai nnojoo, nümaka paata.
Nüsottaka paawa yalejee:
– Mapüseechika taya.
– Tayüüjaweerü tamüiwa,
sümaka kaliinachon ishototkalü.

Sajattapa shiyüüjain maikükalü
süsatkitka kaliinachon:

– ¿Jara aainjeekaa yaja tama yaa?

– Tayakai nnojoo, nümaka paata.
Nüsottaka paawa yalejee:

– Mapüseechika taya.

sümaka kaliinachonka ishototkalü.

– Taa'inreerü tamuiiwachon.

Kettaapa yajakalü,

– Sümaka kaliinachonka:

– ¿Jara ekeeka yaja tama yaa?

Nuwaataka paata:

– ¡Tayakai, pütünajutukai!

Nuwaataka yalejee yaa paawa:

– ¡Tayakai, pütünajutkai'ya!

– Sümaka kaliinachonka:

– ¡Nnojoo! Tayeerü ekaka
tamuiiwachon

namaa tachoichen.

Naa apünüinshiikana püülüküchen

Hans Christian Andersen

Eetaashi yaawa wanee apünüinshii
püülüküchen Ana amüinchi kepia
wuna'apü.

Chi motsoyüikai akumajüshi nipia
süka alama. Chi wanee ka'apüitchikai
akumajüshi süka wunu'upana. Jee
müshia chi mulo'ushikai akumajüshi
nipia süka ipa müsia pootshi.

Wanee ka'i nuntaka walirü
so'ulu'umuin Tü aainjuushikalü süka
alama, neenajaka:

- Püülüküchon anachokai, pujutala
tapüleerüa.
- Nnojotta eere, jashichi pia,
pu'uteeshi aa'in taya.

Shiasa'a nüliikajaaka walirü süralo'u
miichikalü, nu'wonnajaaka soo'u,
nujunnaje'etka shia.

Nuwataaka püülüküchonkai
nipialu'umuin chi kepiashikai
wunu'upana.

Yaaurelü nüntaka walitkai
so'ulu'umuin:

- Tatünajunnu püülüküchen, jujutala
tapüleerüa.
- Nnojotta. Pu'uteena aa'in waya.

Nüliikajaaka walitkai süralo'u miichikalü
Nuwonnajaka soo'u, nujunne'eka shia.

Napattajaaka püülüküchenkana
nipialu'umuin chi kepiashikai ipa süma
pootshi.

Antamaatüshi walitkali nachiiirua,
nümaka nümüin:

- Tatünajutchen, pujutala tapüleerua.
- Nnojoo, jashichi pia pikeena waya.

Nüliikajaaka süinain awonnoja soo'u
miichikalü, isaka'ka shia nichiki,
aka ichen, nnojotsü ajunnajai.

Nüshakataka walitkai. neenajaka chi
püülüküchon ka'apütchikai nümaka nümüin:
- Piiraka, sotpa'a luwopukolü eesü kalapaasü
Pücheküle, o'üneena waya watta süinain
Atpajaa weküin.

- anakaja, ¿ jalapütshi?
- Nümaka püülüküchonkai.
- Watta maalü.

Nu'unaka püülüküchonkai, wattachon
maalü nüpülapüna walitkai
süinain asü'üjaa kalapaasükalü.

Nüntapa walitkai sünain aapünawaa
nia, nümaka nümüin:

- Tatüjain soo'u pimeejüinjachin taya.

Ale'ejetüi'ya taya püpülapüna.

Naashichijaaka walitkai, nu'ulakaka naa'in
piantua, nümaka nümüin:

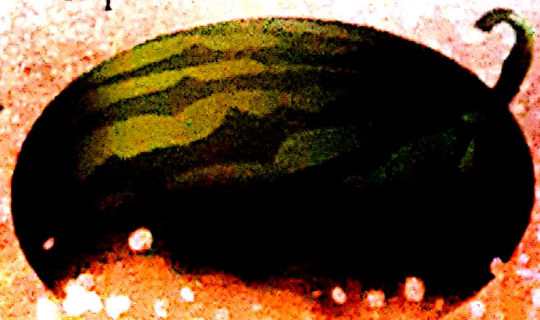
- Piiraka, sulu'u yüüyakalü chakalü
wuiina, waima pitshuushii. Pücheküle
to'uni'ireechi pia maalia.

Nütamaka püülüküchonkai süse'eru ai
sünain atpajaa pitchuushikalü.

Nuntaka walitkai noo'u, nümaka nümüin:

- ¿Kachonyasüse pitshuushikalü?
- Waima süchon. Isaa wanee tatpajuin muin.
-nümaka püülüküchokai nümüin.

Mayaashi nia ajununtain sünain asaaja
pitshushikalü, nupatjaaka püülüküchonkai
nipialu'muin.

Jatshishaataka walitkai, nūlikajaaka
soo'u miichikalū shii'iree ekerola, naya'sa
naa pūlūkūchenkana ne'itaaka wance
wayeeta sūma wuin jai'sū, nujutuka
walitkai siroku. Nupattajaka sūmaa
irattaa mūitehima'ale'eka nia male'ejuin.

Talataka na pūlūkūchenkana, aka
mojoluin jaralūin eke'ejuin naa'in...

Chi jaishimulo'ushaana

Alexei Tolstoi (Akotchijüi pütchi)

Eetaashi yaawa wanee laülaa
Apünajüshi jaishi, nümaka'a nümüin:

¡Mulo'u, mulo'u, muinjachi pia
motsoyüichonkai jaishi!
Mulo'ushaatainjachi pia!

Mulo'ukaka jaishikai,
sümaa jemetüin nia.

Wanee ka'i, nüntaka'a laülaakai
sünain
asü'ütaa nia. A'atüshii, a'atüshii
Isaka'ka nia nichiki.

Neenajaka'aka laülaa nu'wayuuse.
Sa'attaka'ka nia jietkalü.
Toolokai na'atta'ka jaishikai.

A'attüshii waimatua,
ayataka'aka nia isain
nachiki.

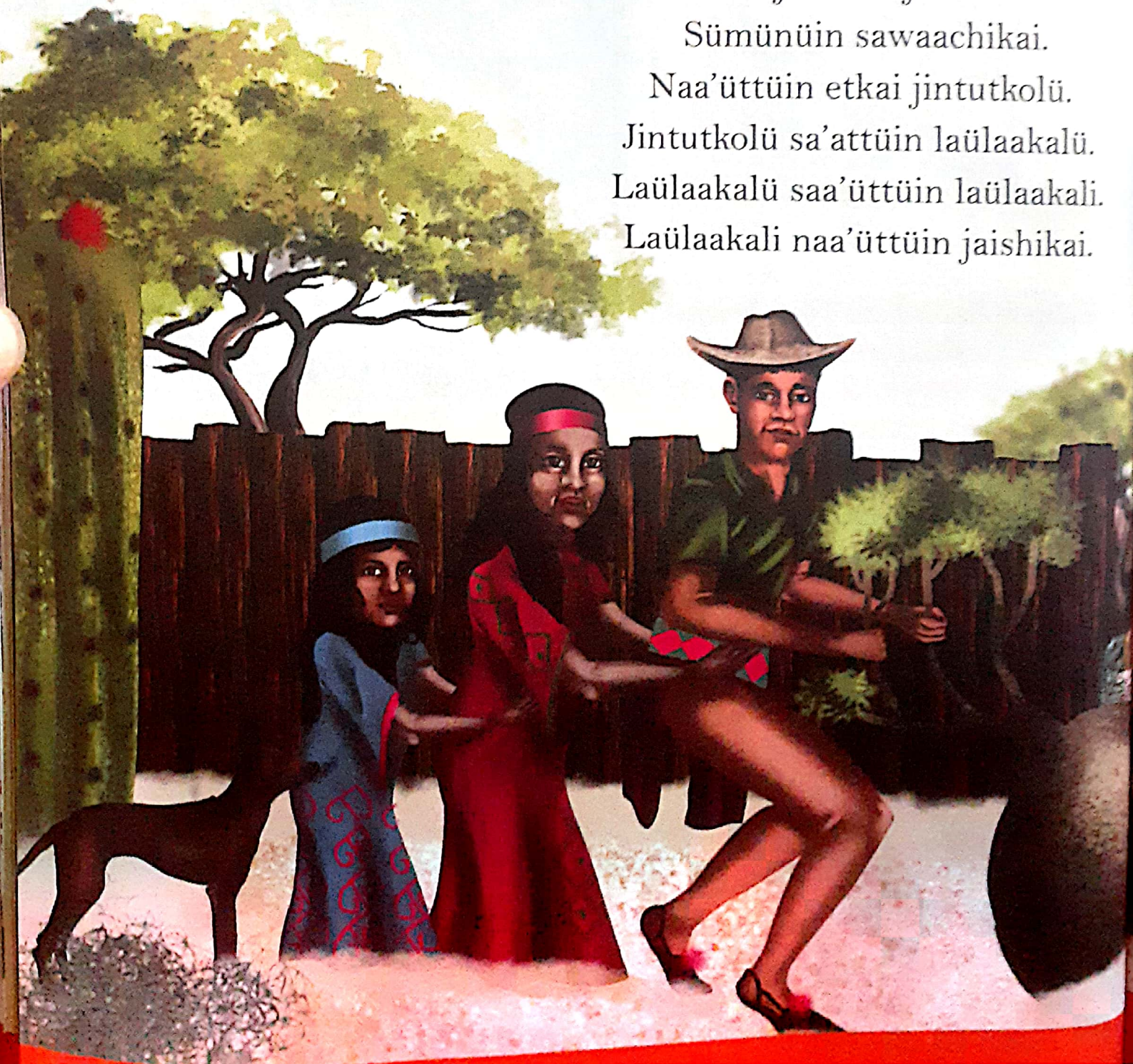
- Nnojotta. Pu'uteena aa'in waya.

Sheenajaaka laülaakalü sülüin.
Sülüinkalü sa'attüin laülaakalü.
Laülaakalü sa'atüin laülaakai.
Laülaakali na'attüin jaishikai.
A'attüshii waimatua, ayatshi
isain nia nachiki

Sheenajaka'ka jintutkolü
Sümünüin sawaachikai.
Naa'üttüin etkai jintutkolü.
Jintutkolü sa'attüin laülaakalü.
Laülaakalü saa'üttüin laülaakali.
Laülaakali naa'üttüin jaishikai.

Aa'üttüshii waimatua, Ayatataashi'a
isain nachiki.

Chi erü sawaachikai neenajaaka'aka
muusa.

Naa'üttüin muusakai etkai.

Etkai na'attüin jintutkolü.

Jintutkolü sa'attüin laülaakalü.

Laülaakalü sa'attüin laülaakali.

Laülaakali na'attüin jaishikai.

Aa'üttüshii, aa'üttüshii
waimatua,
ayatataashi'a isain
jaishikai nachiki.

Neenajaka'ka muusa kookooche'erü.

Kookooche'etkai na'attüin Muusakai.

Muusakai naa'üttüin etkai.

Etkai naa'üttüin jintutkolü.

Jintutkolü saa'üttüin laülaakalü.

Laülaakalü saa'üttüin laülaakai.

Laülaakai naa'üttüin jaishikai.

Aa'üttüshii, a'attüshii waimatua,
Niyu'laachika'aka mapa chi jaishi
Mulo'ushanaka.

Na kaa'ulachen katunkaraliikana

Aküjalaa Süchi kimaajazü

aküa'ipaa Laaratü

Eeshi wanee jintüi arüleejüshi ja'raishii kaa'ulachen. Weinshi, wattachon maalü, nüjünaain, nürüleejuin soo'opünaa uuchi, müsia motsopa ka'i, nüle'ejirüin miichipa'amuin.

Shiasa'a wanee aliika, a'alijiraashii na kaa'ulachenkana.

Nike'eraayain jintüikai, mache'esalii, noojoolishii akutulain.

Mojuka'ka naa'in jintükai, nüitkalaakaa soo'u wanee ipa sünaain a'yalajaa.

Motshi neema nishi, kouulainre nia nü'ülüjechi amüin.

Yauulerü nülataka'a atpanaa nüsakiraka'a nia:

– Jintülee, ¿Jamüshi pi'yalaja'alakaa?

– A'yalajüshi taya aka na'alijiraain na kaa'ulachenkana, Kouulainre taya jashicheechi tashi tamüin.

– Tayeechi o'unitka pümüin, nümaka atpanaa.

Nnojoliika jaa'a müin kaa'ulachenkana nümüin atpanaa

Nümaka'aka:

– A'yalajataaichipaja'a taya mmaa.

Nüitkalaka na'ato'u jintüikai sünaain a'yalajaa.

Wanaa sümaa ti'a, sülataka'ka walirü.

–¿Jamüshi pia'lajaka, atpanaa?

– A'yalajüshi taya aka ni'alajüin
chi jintüinkai Saalii na'alijirain
nükaa'ülainchen,

kouulainre nia, Jashicheechi nishi nümüin.

Tayeerü eke'eraka.

Nayasa'a na kaa'ulachen ayatshi ekajaain
Nnojoishii jaa'a müin sümüin walitkalü,

sümaka'aka:

– A'yalajataipaja'a taya jüma.

Süitkalaaka nü'ütpa atpanaa sünain
a'yalajaa.

Irattataasü ma'aka wanee jintulu
ke'iralü.

Niwetaka erü simoluuna:

– Waliraa,¿ jamüsü pia'lajaka'ka?

– A'yalajüsü taya aka ni'alajüin atpanaa ,
A'yalajüshi atpanaa, aka ni'alajüin chi
jintüikai

Saalii noojooluin su'unein
nuka'aulainchen,

Kouulainre nia, a'ülüjeechi nüshi
nümüin.

– Neraajeerü alu'u, na ka'aulachen
mache'ekana;

Tayeechi o'unitka, nümaka'ka etkai.

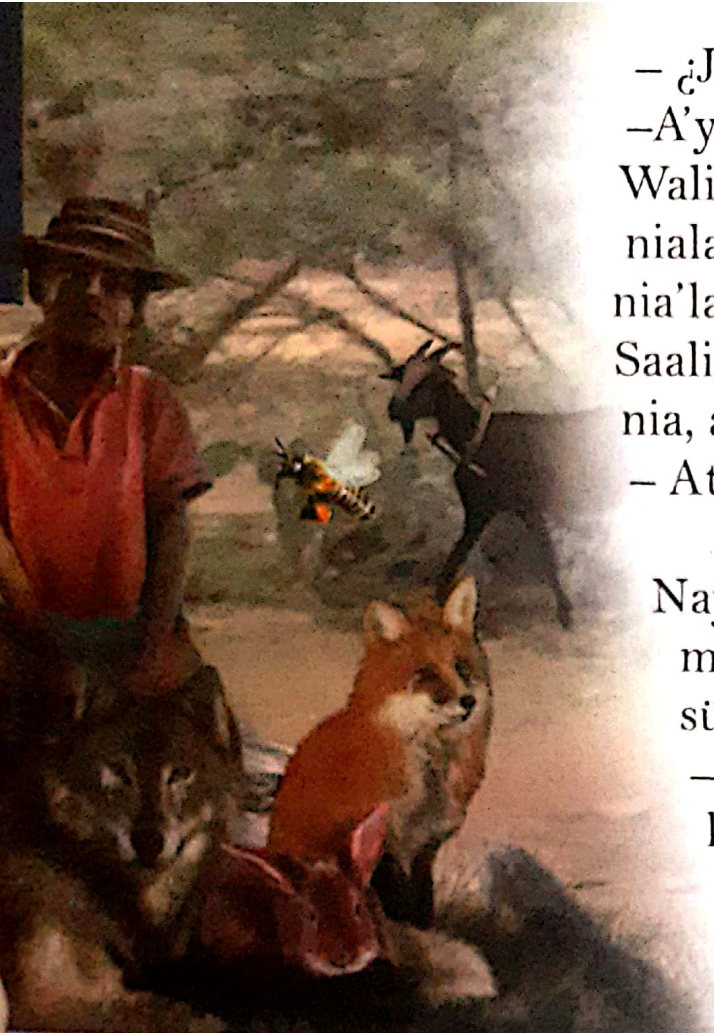
Nayasa'a Na ka'ulachenkana ayatshi
jimatüin, Nümataaka'a chi erü
simoluuna

– A'yalajataaichipa'a taya jümaa.
nüitkalaka'a sü'ütpa'awalirü
sümaa irattaa.

Yauleerümüin, sülataka ko'oi:

– ¿Jamüshi pi'alajaka erü simoluunaa?
–A'yalajüshi taya aka shia'lajüin walirü,
Walirü a'yalajüsü aka
nialajüin atpanaa, a'yalajüshi atpanaa, aka
nia'lajüin jintüikai
Saali mache'ei nükaa'ulainchen, kouulainre
nia, a'ülüjüneechi amüin nutuma nüshi.
– Atei ,Tayeerü a'ataska, pireerü.

Nayasa'a: jintuikai, atpanakai, walitkalü
müshia erü simoluunakai, nasirajaka'ka
süka ko'oikalü

–ja, ja, ja! ¿pülasta'aleja'amain wanee
ko'oichon Sainküinjatka woulia?.
Suwataka ko'oikalü nama'anajee,
na'akamuin kaa'ulachenkana
shialajaka nache'erü
-jsüüü,süüü, süüü...!

Sutuma si'ira ko'oikai ojo'looshi
suulia
ekajawaa.

Suttaka'a so'u nüche'e chi kaa'ula
mulo'ukai j süüü!,
süsaittaka'a jemetutshana
nüche'eru, nüpattajaaka,
napattajaayaa namaka na
waneirua nichiiirua.

Türüttüshii waneepia,
kaa'ulachenkana nantamaataka
Miichipa'amuin.
Wakatataka'a naanüku walirü,
atpana müshia erü simoluunakai.

Wanee püliikü müshia
Wanee püülüküchon

Herminio Almendros
(*Akotchijüi pütchi*)

Antiraashi wanee ka'i
püliikü nümaa wanee
püülüküchon .

- Jouchonkathe ma'in pia.
Müsi alawaakai paa'in.
-saa'in tamüin tayakai
anas jouchonwaa , Suulia
mulo'uwaa ma'aka pia.
- Noojoo: anaka mulo'uwaa.
- Noojoo: anaka jouchonwaa.
- Anakajaa wo'ulakaiwa.

Sünain wara'i namün nantaka'a
Su'ulumuin wanee yüüja ku'i
akulatset. Nnojotsu ein
jalapünain ekeroolaa sulu'u.
Niurutka'ka nunut püliikükai
soo'opuna kulaalakalü nika'ka suchon
tü apünajuushikalü.

Ananajaataashi püülüküchonkai, shi'ire
ekaa,
-¿Jamüsü joolu'u saa'in müin? ¿Anasü
mulo'uwaa, jee anasü
Jouchounwaa?

nümaka'a püliikükai nümüin.
Nusottaka'a püülüküchonkai.
—jiatta paala suulia.

Nantaka'ka mapa su'ulumuin wanee
yüüja
iipüna ayüüjaset sümaa yaletüin so'u.

Isasü nüshiki nikeroluin püliikükai.
Eeka'a wanee shikerolia mouisü
yaasü süpünaaje so'u.

Nikerolaka püülüküchonkai
sulu'upuna, yalaka'a nia
yaulerü eka'alaataain tü
nikeekalü.

Nujuittapa, nümaka nümüin
püliikükai.

— ¿Jama joolu'u saa'in
müin?, ¿Mulo'uweeshi pia
jee jouchonweeshi Pia?

— Mataasüja'a, terüüipa
anain mulo'uwaa süpüla
wanee kasa, Müsia
jouchounwaa süpüla
wane'eya.

Patünajutuwaakaa naya.

¿Jamüsü jouchonka süma kaüsüchoin nüsi chi jeesükai?

George Webbe Dasent (*Akotchijüi pütchi*)

Su'utpuna wanee juya aaiwaa jemiai süpa'a
mmakalü, antiraashi jeesü sümaa wanee
walirü kairuu'usu jime suluwala.

-¿Piiraka, püshawala paala!
¿Jalajatü püpüla jime yaa?,
-Asakitshi jeesükai.

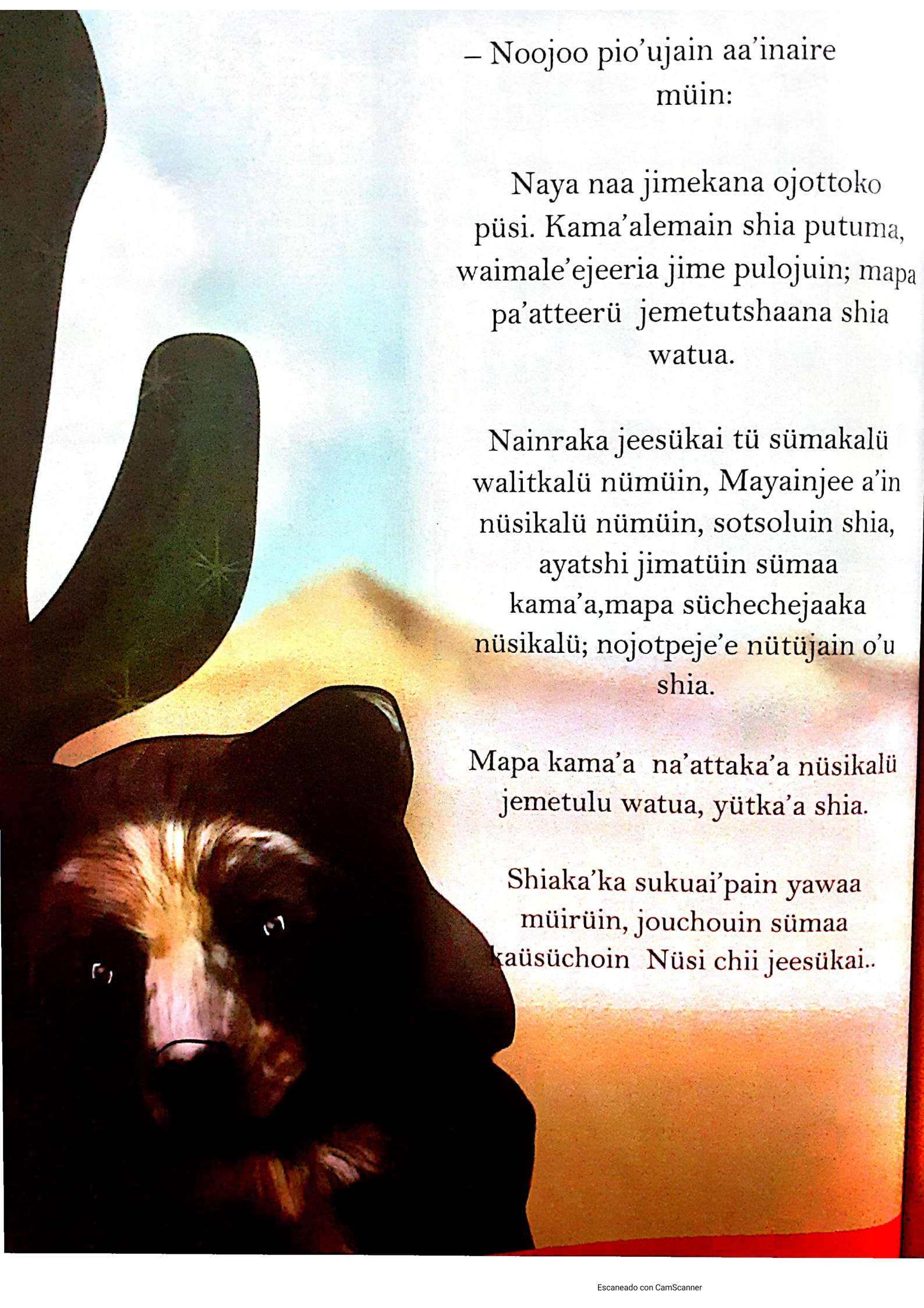
Chejeesü taya olojuin, tolojuin tü,
sümaka walitkalü.

Nütüjaweekea o'u jeesükai jamüin
sukuai'pa tü olojookoolu jime
piki'raja taya nümaka sümüin
walitkalü. shia'sa nantapa
shirokumuin wanee laamuuna
ache'chejaasü sutuma tü
samatsükalü, sümaka walitkalü
nümüin:

Mapüleesalüin, püshatamaateerü
maalü. Waraittüinjachi pia waneepia
soo'opüna tü laamuuna Saamatsükalü
pupotüinjatü wanee ishichon,
pu'uttüinjatü püsi sulu'u. Aire müin
shia Püchecherüinjatü paa'in.

– Noojoo pio'ujain aa'inaire
müin:

Naya naa jimekana ojottoko
püsi. Kama'alemain shia putuma,
waimale'ejeeria jime pulojuin; mapa
pa'atteeü jemetutshaana shia
watua.

Nainraka jeesükai tü sümakalü
walitkalü nümüin, Mayainjee a'in
nüsikalü nümüin, sotsoluin shia,
ayatshi jimatüin sümaa
kama'a, mapa süchechejaaka
nüsikalü; nojotpeje'e nütüjain o'u
shia.

Mapa kama'a na'attaka'a nüsikalü
jemetulu watua, yütka'a shia.

Shiaka'ka sukuai'pain yawaa
müirüin, jouchouin sümaa
kaüsüchoin Nüsi chii jeesükai..

Tü jintulu yawalaachonkalü a'wala

Robert Southey

Eetasü yaawaa wanee
jintutchon jouchon wulechon
atalü yawalaachonsu su'uwala
Yawalaachonka sünülia.

Wanee ka'i o'unusu sünain asuka
ma'awakaa shia. wanaa sümaa wara'i
sümüin, shiraka'ka
sa'akapüna tü mojuika wanee
miichi jouchon sumaa anachoinan.
Yawalaachon sürütkejaka'ka shia, aka
shi'rüin so'u jutatüin shikerolakaka.

Soo'u wanee meesa ekaa apünuinshi
iitaa piratshii shira, wanee mulo'u,
wanee anama'a müsi jee müshia
wanee motsoyüi.

Aka ottüin shia jamü, su'ulakaka
tü shira nulujutkalü chi iita
mulo'ukai, jaitka'ka saa'in sümüin.
süchikijee Su'ulakaka nulujuna chi iita
anama'a müshikai, saamataka saa'in
sümüin. Mapa su'ulakaka nulujuna chi
iita motsoyüikai Jemetashaanaka shia
sümüin susaka shia supushua.

Sulu'u miichikalü cejanaya'a apüntünshi einasa
Wanee mulo'u, wanee anama'a müsü jee müsü
wanee motsooyüi.

Su'ulakaka süitkalain no'u chi einase
mulo'ukai, yaletaka'ka nia suulia. Mapa
süitkalaka no'u chi anama'a mushikai, jerütka nia
suulia. Shiasa,
süitkalaka no'u chi motsooyükai anaka
ai'kalawaa nia sümüin. Jemeturuleeka
süitkalaaya na'u, yüitka'a nia suupuna.

Yalejee shikerotka yawalachon paülü'ümün
eere jamatün apününshii süi: wanee süi
mulo'u, wanee süi anama'a müsü jee müsü
Wanee jo'uchon.

Palajana sujuleraaka sulu'u tü süi
mulo'ukolü, Kaleka'aka saa'in sümün.
Mapa sujuleraaka sulu'u tü Anama'a
müsükalü, kalakakamain saa'in sümün.
Süchikijee Sujuleraaka nulu'u chi
jo'uchonkai anaka'a atunkaa nia sümün
Sutunkaka nulu'u.

Soo'opuna sutunkuin yawalaachon,
nantaka'ka naa apününshiikana
Jeesü kepiakana sulu'u tü miichikalü,

awaraijaashii sujuna'ata jemiain tü
shira nasüinkalü.

Chi jeesü mulo'ukai nia ashiika;tü
jeesü Ka'apuikalü shia eyüüka;
chi wanee, Jeesü jouchonkai, nia
achounkaa.

Asottüshi Chi jeesü mulo'ukai
Mataasü aka sütürülaa juya nünüiki:

-¡Achatünüsü tasüin!

Tü jeesü ka'apüikalü awaatüsü
süma jashichin:

-¡Jaraliamaí achapataka tasüin!

Jee müshia chi jeesü jouchonkai
müshi sünain a'yalajaa:

-¡Asünüsü tasüin!

Nachajaaka apünüinru'u sulu'upuna
Miichikalü jaralüin yaa. Ni'iraiwaa
einasekalü chi jeesu mulo'ukai

Aischijaashi:

-¡Jaralü aapaaka teeinase! sümataakatü

jeesü ka'apüikalü:

-¡Jaralü aikalaaka soo'u teeinase!

Chi jouchonkai a'waatüshi:

—Jaralü keewainka teinase!

Naa apünüinshikana jeesü ayatshii achajain
sulu'upuna miichikalü nekeroloka paülü'ümüin
erre jamatüin no'ula.

Nümaka'ka chi jeesü mulo'ukai:

—Jaralü ajuleraaka sulu'u to'ula!

Susotka ni'ipajee tü jeesü ka'apüikalü :

—Jaralü ajuleraaka sulu'u to'ula!

Neirakapa sulu'u tü süi jouchonkolü,

Neraka atunja'atain tü jintulu
yawalaachonkalü A'wala, nümaka chi jeesü
jouchonkai:

—Anu wanee jintulu atunkuin sulu'u to'ula!

Wana'a sümaa ti'a achiji'iraasü jintutkalu

yawalaachonkalü a'wala, shi'raiwaa naa

apünüinshiikana jeesü süse'eru,

suwataka sulu'ujee süitkalü sujuittaka

sulu'upuna wanee sootolia tü miichikalü

Wattaka'a shia sa'akapüna mojuikalü

Süntaleeka sünain tü wopu

shipialumuinjatükalü.

ANACHONSHAJIA

JAYEECHICHON/AQUILES NAZOA	100
IIWA/JUAN RAMÓN JIMÉNEZ	100
JU'ICHON /JESÚS ROJAS MARCANO	100
NUCHON JOSU/ CONSUELO LÓPEZ	101
SANÑA JUYA / CONSUELO LÓPEZ	101
JINTULU YALAYATSÜ / FÉLIX LOPE DE VEGA	101
KOSPOLÜINKAI O KASIPOLUIN/MORITA CARRILLO	102
SO'UKAI SUMA SA'WAI / NEIDA ATENCIO	102
ANUACHON KAWAWAJIASHI /JESÚS MARCANO	103
WARUTTAKAI /ME'RAAJUUSALÜ	103
SÜPALOUSAIN TEI /GERMAN BERDIALES	104
MO'UWA PALAAIRUKUJUTU/ME'RAAJUUSALÜ	104
JOLOTSUKAI / CONSUELO LÓPEZ	105
JAYEECHI NO'U WANEE JOO'UU /NEIDA ATENCIO	105
TÜ ANNEECHON MUTSIKALÜ /ME'RAAJUUSALÜ	106
ANUA KARALO'UTACHONJACHIKAI / AMADO NERVO	106
KOSPOLÜIN / NEIDA ATENCIO	107
CHI MUUSA ISHOUITTAIKAI /MAGALY MUÑOZ- PIMENTEL	107
SHAITAA/ GABRIELA MISTRAL	108
IIWA MASIISALÜ /ME'RAAJUUSALÜ	108
CHI CHOCHO YONNOTÜIKAI / ESTER FELICIANO	108
WARUTTAKALÜ / FEDERICO GARCÍA LORCA	109
TÜ JEYUUKALÜIRUA / ERNESTO LUIS RODRÍGUEZ	109

Jayeechichon

Aquiles Nazoa

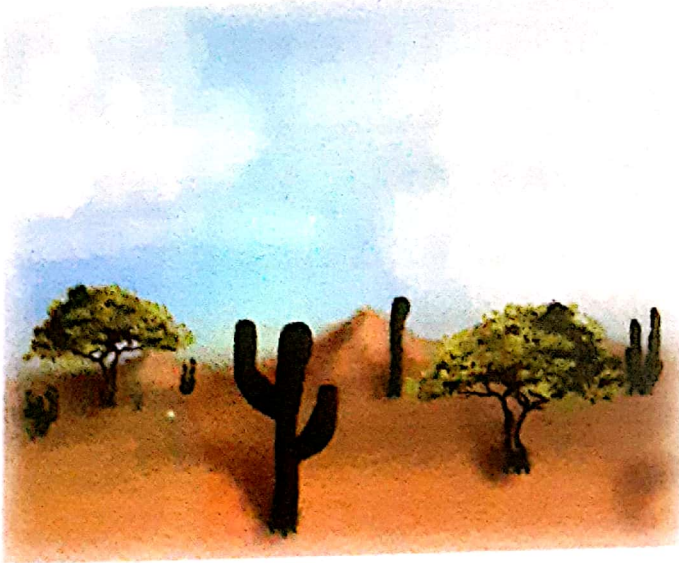
Ma'aka susipana alee
Eemetajia taa'in
Talü'üjain sulu'u teki
Niakua chi jintüi
E'ikajaakalinka taya.

Iiwa

Juan Ramón Jiménez

Suntapa tü iiwakalü
Mmaapa'akalü süsipaneemasü;
Mataasü aka sükalira süsi
Ka'kapünasü julirü
Nuwarala ka'ikai

Shü'üichon

Jesús Rojas Marcano

Süitta juyakalü
Sünainje sirumakalü
Süpüla nuujuluin ni'irain
Ju'ichonkai Küri, küri,
küri süpüla nu'unuin
Shü'üichon sunain atunka.

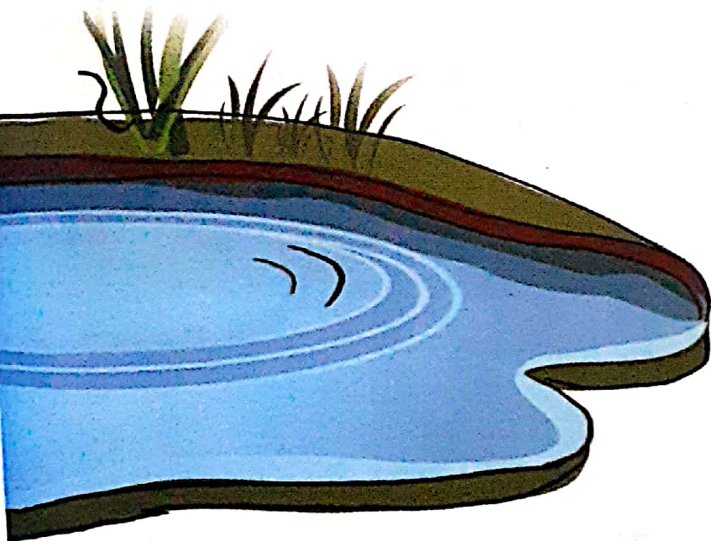

Nuchon Josu

Consuelo López

Jakütüsü nuchon josukai
ishoruttaasü
awawalaasü neejuu
supa'apuna mmaakalü
atalataasü woumain
süma nuchon.

Sanña juya

Consuelo López

Iseeirü sanña juyakalü
awataasü noo'opuna uuchikai,
akotchirraasü sulu'u luwopukolü
pirateerü joolu'u talaase napüla
tamünüin muliakana.

Jintulu yalayatsü

Félix Lope de Vega

Wanee walirü erülü wayumuin
Sünti'raa amaalü wanee jintulu
Sulu'u wopu, sümaka sümüin:
- jalaairü tama jintulaa, teiyatui müin
kalapaasü süma meruuna.
Sümaka jintutkolü sümüin:
-Nnojotta, nojotsü taya
mme'erainpalainjatüin.

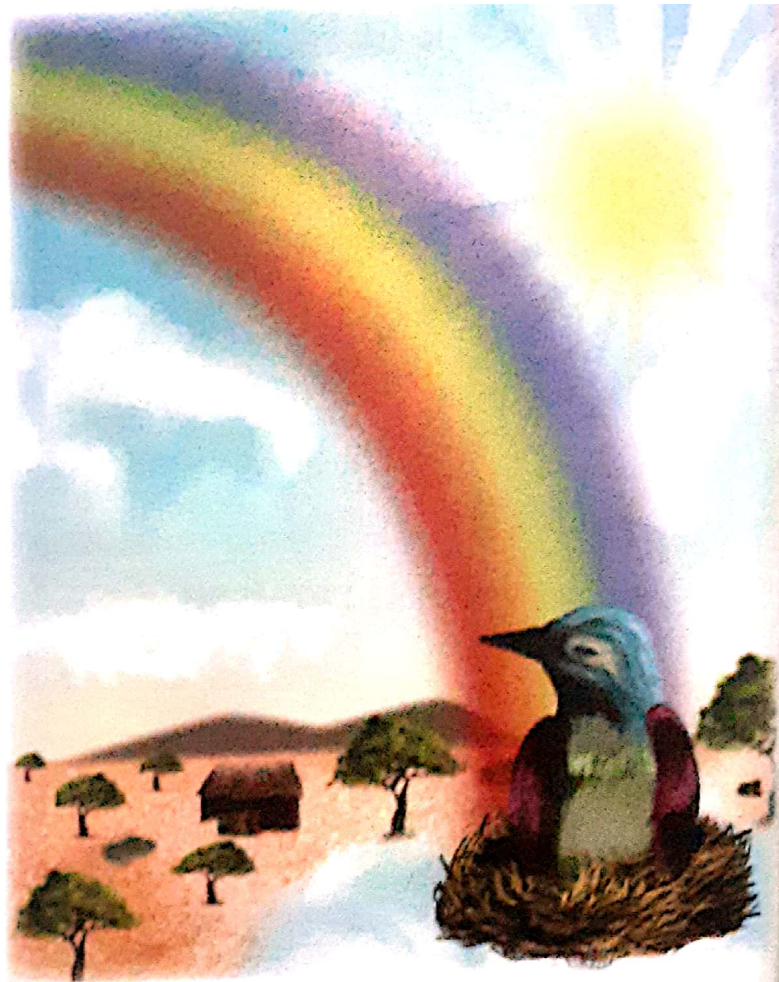

Kospolüinkai o kasipoluin

Morita Carrillo

Nii chi kospolüinkai
wanee wuin iipunajeejatü.
Nushi chi kospoluinkai
wanee nuwarala ka'i.
Niakai wanee uchiichon
akaratshi ano'uchi
Akachetshi nipia
Nu'upa'a ma'leiwa.

So'uka'i suma sa'wai

Neida Atencio

Nüntapa ka'i
O'unusu sa'wai
Alatsü na'ato'upuna
yajee ya cheje chayaa
chi ka'ikai sa'wai
nojoishi e'iyalain
chi kashikai so'utkai
ajuleraashi sünain atunka.

Anuachon kawawajiashi

Jesús Rosas Marcano

Anuachon kawawajiashi
jutata kai nüpüla ka'i
she'ejena tü majayutchon
kawayuusekalü yaawa
jee müshia chi wanee
nüpüla chi wayuu
putche'ejechikai sa'u.

Waruttakai

Neida Atencio

Nüntapa ka'i
O'unusu sa'wai
Alatsü na'ato'upuna
yajee ya cheje chayaa
chi ka'ikai sa'wai
nojoishi e'iyalain
chi kashikai so'utkai
ajuleraashi sünain atunka.

Süpalousain tei

Germán Berdiales

Shiyotoopa ta'awala

Süpalousain tei

yootusu sukuo'u

Chiki, chiki, chiki, cha müsü.

Oyotoosu yaajee, oyotoosu chejee

Jeejetüsü tache'eru chiki, chiki,

chiki cha.

Mo'uwa palaairukujutu

Me'raajuusalü

Sotpa'a tü palaakalü

E'irajüsü wanee mo'uwa;

Anachonsu shi'irain,

A'yalajüsü saa'in,

Anachonsu shi'irain

Tu kasuutokalü mo'uwa;

O'unushii suchoin

Napütüin sümüiwa.

**Jayeechi no'u wanee
joo'uu**

Neida Atencio

Süpüla putunkuin
Olojusü taya soo'ukai
ni'irain jottai
Shi'irain palaa.

Püsürülüü po'u
Asülajeerü taya müin
Sanña jasali'ira
Ipa sa'akajeejatü wuin
jorottüsü.

Jolotsukai

Consuelo López

chi jolotsü eweetakai
maali'a sulu'u toumain
mekeetshi nuchiirua
wanee shiliwalachon
moju'laashi,
o'unushi nüchirua
chi püla'inchikai ka'I,
shi'iree nuchuntüin nümüin
süpüshi nuwarala
süpüla mulo'uinjachin nia.

Tü anneecheon mutsiakalü

Me'raajuusalü

-jMee j, jmeel, jmeel,
-püküja tamüin, mutshiakalü
anneecheon, ¿Koistü pia?

-anu apünüinsü toleeka
talü'üjain:

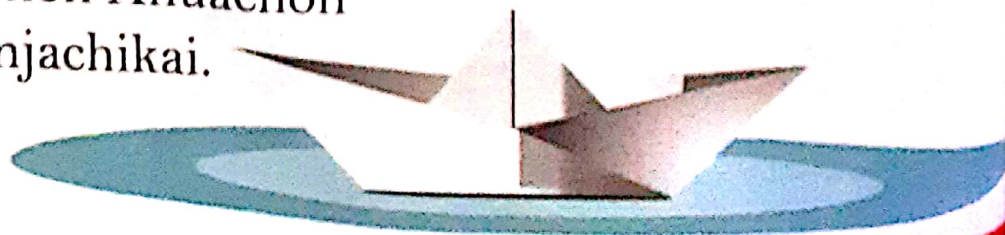
Wanee nümüin chi
kamü'nüinkai taya
Wanee sümüin tü jietkalü
ka'anneetsekalü taya
Jee müsia nümüin chi jintui
ke'iraikai Nnojotsü kasain
tama'anain.

Anua karalo'utachonjachikai

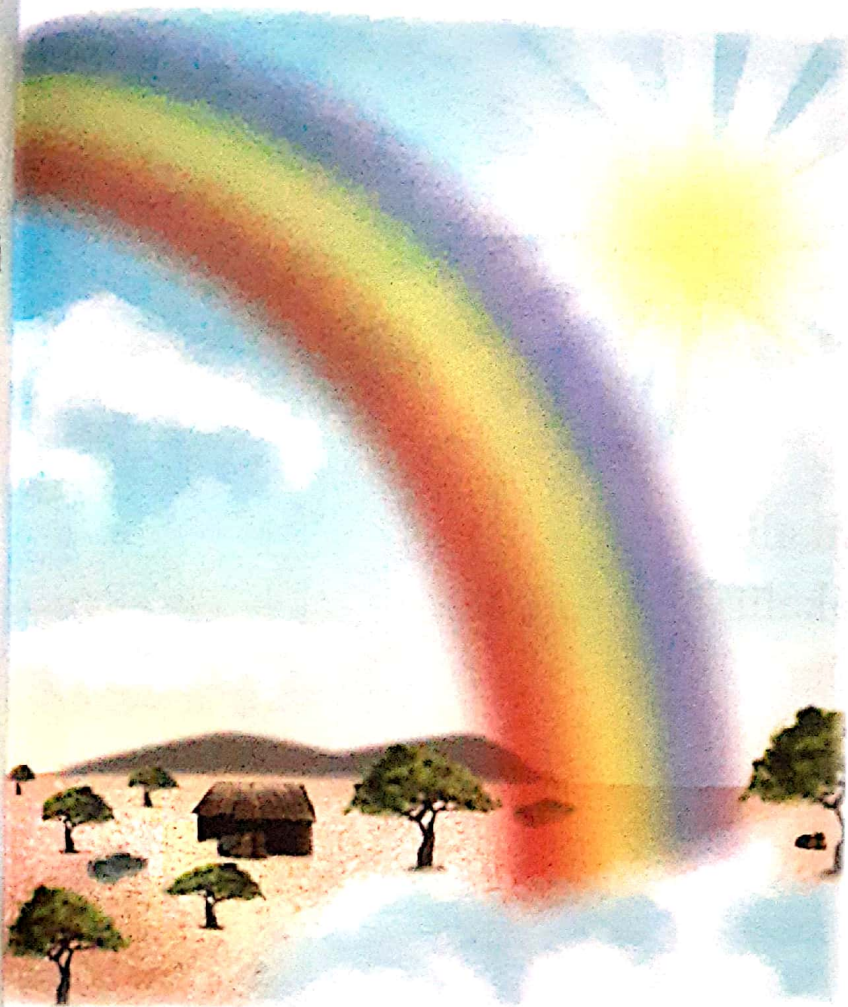
Amado Nervo

Süka wanee shi'ipa karalo'uta
Taainjain wanee anuachon, Shiroku
talaase Te'itain sünain samantaa.

Tü tawalakalü süka süwawajia
Süwawajüin, süwawajüin,
Wattaka'a shi anuachon Anuachon
karalo'utachonjachikai.

**Chi muusa ishouittaikai
Süralo'u tepia**

Magaly Muñoz-Pimentel

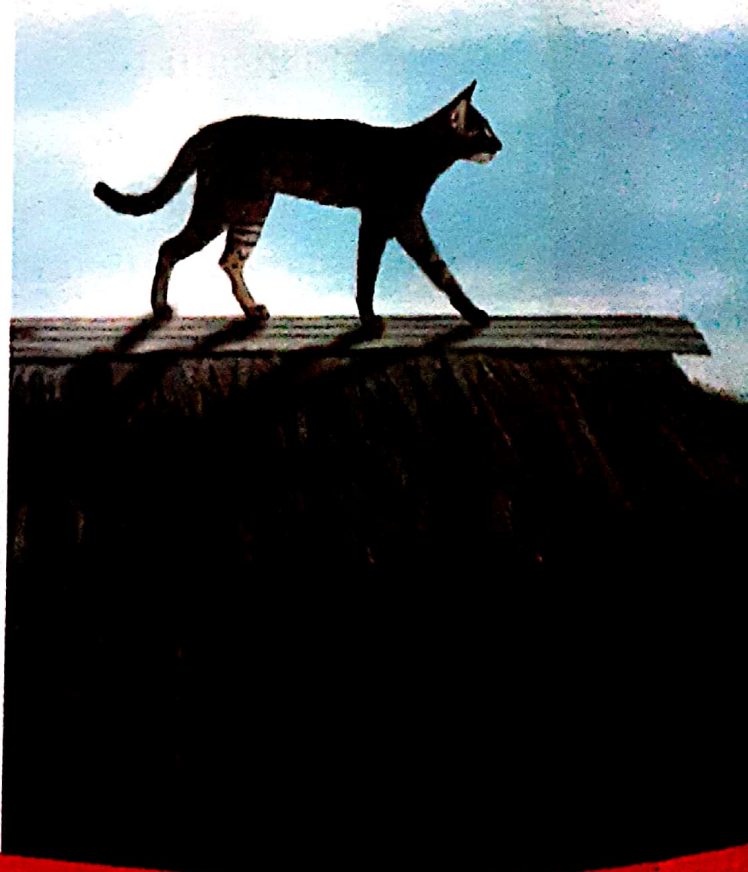
Kepiashi wanee muusa
ishouittai A'yalajüshi
waneepia Kapüshi atumawaa.

Iratta, iratta mushi
chi müliashikai muusa.
¡Muliata'aleeshija'a muusa
ishouittakai! Atunkushi
suupuna süshe'in tü siruma
sawaijattkalü.

Kospolüin

Neida Atencio

So'u juya
pachukuatakalü
Süma sheemiala
nuwaraala ka'i
E'itaasü sirumalu'u
Wanee wopu Waima
ano'ulü. Julitsü apülajain
Atunkusu sulu'u
wanee susii wunu'u chi
anachonkai kospolüin
Suchon wuin nüma ka'i.

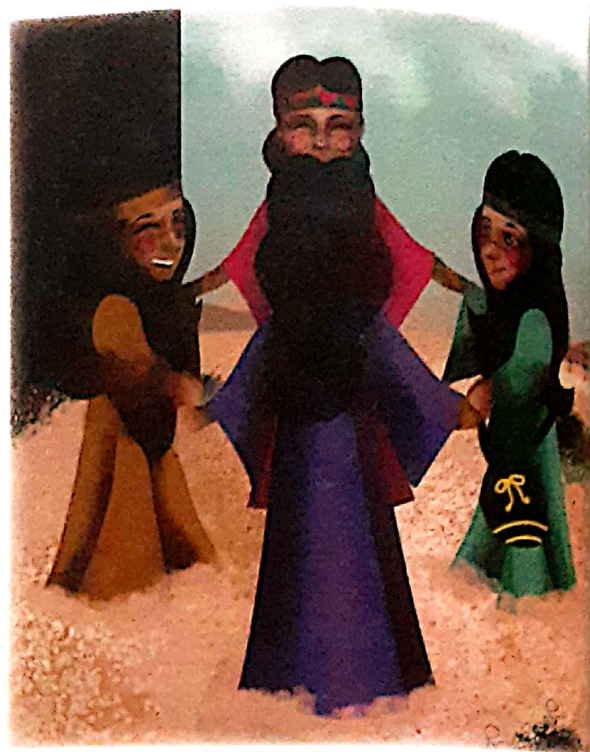

Shaitaa

Gabriela Mistral

Sünain tü shaitaa
Lukutusu ka'aikai.
Ajutuushi ka'ikai;
Nojotsü warattüin uuchikalü.
Ayateetpaja'a tü shaitaakalü
Ai'tai'chi noojoolin cha
Iipüna chi ka'ikai.

Iiwa masiisalü

Popular

Masiisalü tü
wunu'upanakalü
Süma iiwawalü tü ,
Ajulijüsü so'ulu'püna
miichi.

Püsülüja sümuin ,jintulaa,
süsiipana Wotuin pajapü
Sunainjeejatü pu'upuna

Chi chocho yonnotüika

Ester Feliciano

Yonnoto, yonnoto
Musi chi toolokai,
Ichekai nüsheinpalajana
Kachuweera e'ichichi.
Pioonajapa piakai
Awawalaashi jouttakai.
Maamaatüsü pa'in !
Yonnotülee!

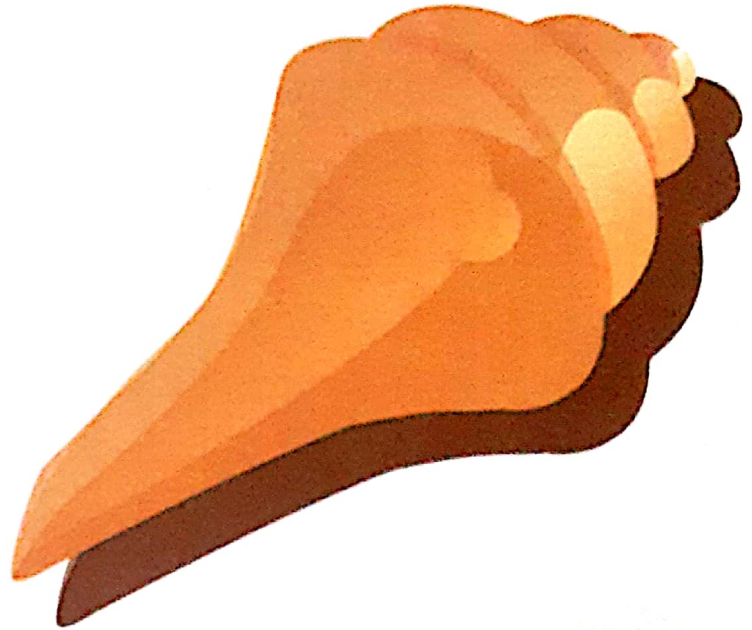

Waruttakalü

Federico García Lorca

Anti'nüsü tamüin
wanee warutta.
Ee'irajüsü sulu'u
Shi'irain palaa.
epirajaasü taa'in wuin
suma jimechen
Jerotta atouttalii.
Anti'inüsü tamüin
wanee warutta.

Tü jeyuukalüirua

Ernesto Luis Rodríguez

Tü kouttachenkalü
jeyuu Pachiiruwaayaa
müshi, Alatüshii
miichipa'apüna
Suupunapuna
süsiipakalü.
Müshi aka waraitakalii
Süma moo 'uin,
Koo'ttüşhii waneepia
Alatüshii waya müshii.
Wattasü nepiakalü
Ee'ewaliire naya!

ASHANTANA JIA N
AKO'O JIAYE EPIA
SHAITTIA PÜTCHI
JAYEECHICHEN

ASHAITAJIA SÜKA PÜTCHI

ASHANTANAJIA	112
JAYEECHICHEN	116
AKO'OJIAYEEPIA	118
SHAITAA SÜKA PÜTCHI	120

ASHANTANAJIA

*Püshantanaja,
ashantanajüi...
Jülüja paa'in , pi'iraiwa,
Ya'aya sa'aka tü pütchikalü
Pünteerü anain tü
sünüliakalü.*

Pushantanaja, ashantanajüi,
Kasa wayu chii,
Antaka watta'a maalü,
O'unaka motsopa ka'i.

Wunu'uchon taya
Lotochoonshi taya
Süralo'u taralo'u
Eeshi wane uwonchon.

Yaletüsü iipüna, kepiasü iipüna,
E'inasü iipuna,tü e'inatkalü.

Sülatiraalu'u
piamasü jarala kasutto'nuu
Eesü wanee susii mariiasü
Eesü süpüla e'itanüin nikiün
Alijuna wattaje'ewai.

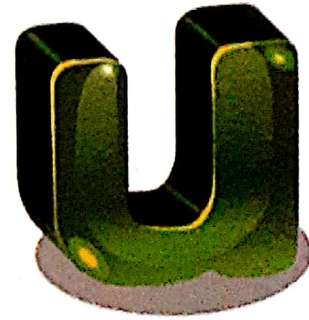
¿Kasa wayu tü,
Ekerotka shiro'ku wuinh
Nojotka chü'ülüin?
Nojotsü ka'in, nojotsü kashin
Nojotsü kasain wayu.

Jouche'echon ma'aka
Wanee kookooche'erü,
Na'inmajüin miichikalü
ma'aka wanee ka'alaira.

Talü'üjain tepia so'u tasapü,
Waraitüshi taya sümaa mo'ui'waa
Tejeerajüin to'uichiki
Ma'aka wanee
Ji'ipaichon jerottüshi.

Kaka'ratseshi sümaa nojolin tooloin,
Ashawalaashi süma mo'ulin
Kale oitchi süma nojolin jimein
Ko'ushi süma me'erüin.

Nülü'üjain püliikü nümuno'u
Sulu'u wane mulo'u süi
Nojotsü tama'ana tayakai,
Eesü süma'ana tü

Sülü'ujain sulu'u sünülia
Tü ja'araisükalü wokaalü
Sumuin woumain
Süsii mmapa'a.

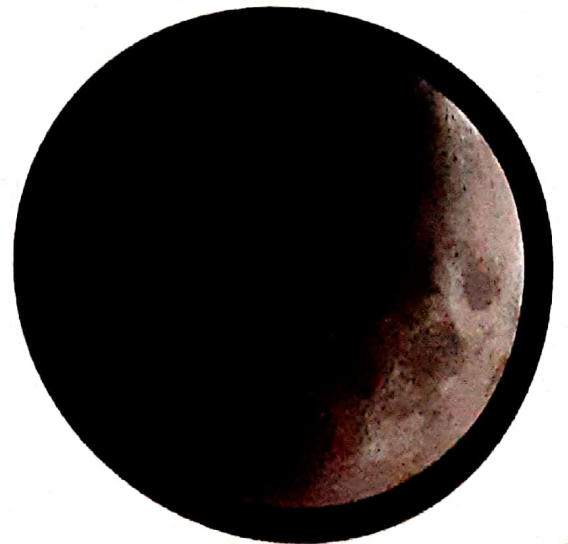
Shia wanee o'uchoun lakayaasü
A'inmajüsü sa'wai
Su'uni'irüin waya wopulu'u
Jayouisü mmapa'a sutuma.

Kakaratseshi nojoishi tooloin
Kasiputseshi nojoishi wayuin;
Nia a'yalaajaka palajana
Eiwa'a ai.

Pawalaawashi waya ,
Wanawasü washe'in,
Otüshii waya sa'awai
Kato'uchii waya sou'kai.

Apünüin ano'ulu tashe'in:
Mariiasü,wüittüsü müsia ishosü,
Ta'anasiashii mekisat shiliwala
kasutotnuu
Pasanain sünain tase'erü.

Aishi yaawa taya apülaa
Süpüla anain ashaittia,
Shiaasa nama'anapa taya
Nashe'etüin taya suka no'ui

Shia alüwataaka siroku palaa,
Anashaatasü sai,
Suuliia malu'uin süle'e,
Piratsü yaawa waneepia.

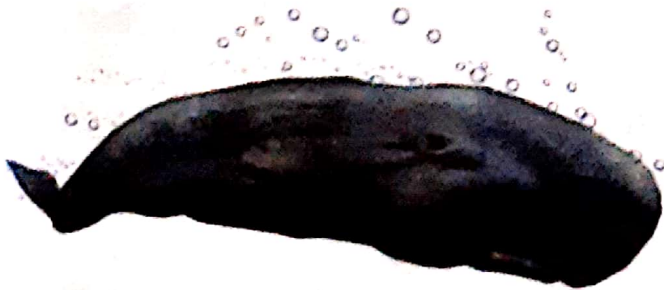

Kolonoinshii nantapa,
Kolonoinshii no'unapa;
Nantapeepa watta'a,
Ayateenru no'ulaküin.

Shi ekakai, jimejaashi.
¿Pücheküin tachuntuin müin suchukua?

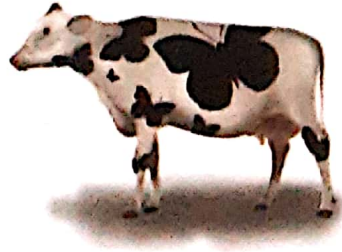
Talati'irüin wuin, talati'irüin palaa,
Püitchimaajatü taya matüjainpeje'e
Taya aashajawaa.

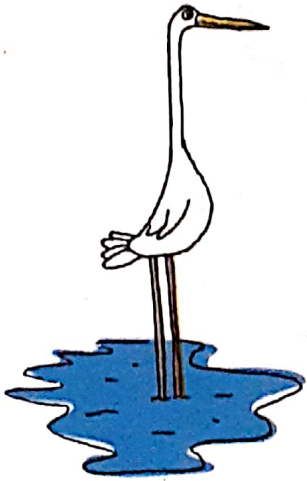

JAYEECHICHEN

Eesü Wanee paa'achon tamana
Kasuutolu sümaa anachon
Mutsia sunou

Lipünaje ajutusu süsi,
Süsalika shia teichon;
Shi'itain sünnain su'uwalä
Anachonka shia sünnai

Waneepia so'uka'i
Müsi taya aka kayuusu
Kanuloulein wuinruku,
nojoluin kasain ta'inrüin.

Pipialu'upunashi taya,
Pujutuun tamüin limuuna;
limuunakalümüolu'umuun
airu'ukalü sulu'u taa'in.

To'unaiwa toumainpa'aje
Nojoishi taya apütain,
Shi'alane sümuin tü laülaa
Ayüüjaasütikalü jashi.

Olo'jushi olo'yuikai
Paatachen lamuunalü.
Numaka'ka paatakai:
Olojeechi nee pia, wamulira

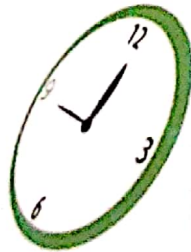
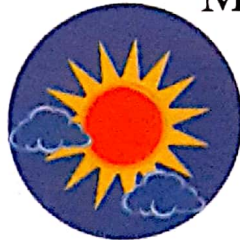
Nüsa'po'u chia uuchikai,
A'yalajüshi waru iapai,
Nojoishi ya jamüsirüin,
A'yalajüshi aka wuchiin

Ojutuushi yoluja sikiru'u
Niu'ka nia wanee yoluja,
Nusaki'ika nia chi wanee
; Jamakuaitpai pia ojutuin!

Juya awanaajüshikai,
Nnojoo püchüttüinwonkolü.
Nnojoi kajutuin püleerua,
Kaliashi tapülee nneerü.

Mmataaleje taya aka ka'ichon,
Ajuittaakai sirumatu'u,
Süpüla tousajüin pi'ipo'u
Süka nüwaralachon ka'i.

Tü nükalia chi ka'ikai
tekettaajüin maa'aya:
Mekietsat a'lapüjain maa
Poo'olo ja'raimuin tacheküin pia.

Püche'era pajapü, mo'uwa,
pipialu'umuin eeshi taya
Tatüjaa o'ulu muiwa'ain
pia pu'uyajaneeshi tayakai..

AKO'OJIAYEEPIA

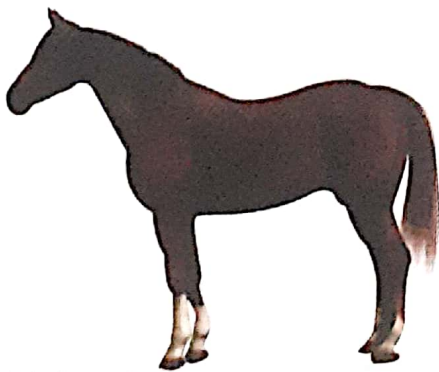
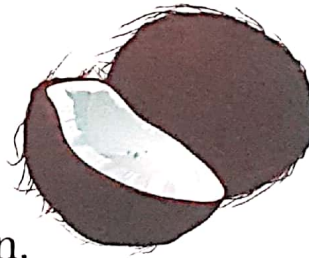
Shaita pia tama, tashaittia,
Washaittajaai, washaittia;
Püshaittajaia, tashaittajaia,
Tashaittajaain, pushaittajaain

Tü oko'ojiayeepalakalü
suko'olüin wayee,
chi atüjakai aashajawaa
nnojotsü suko'oluin niyee.

Teküin piküin, meküün
taya, weki'rain weküin,
pawalaawain waya;
piküin teküin; teküin piküin.

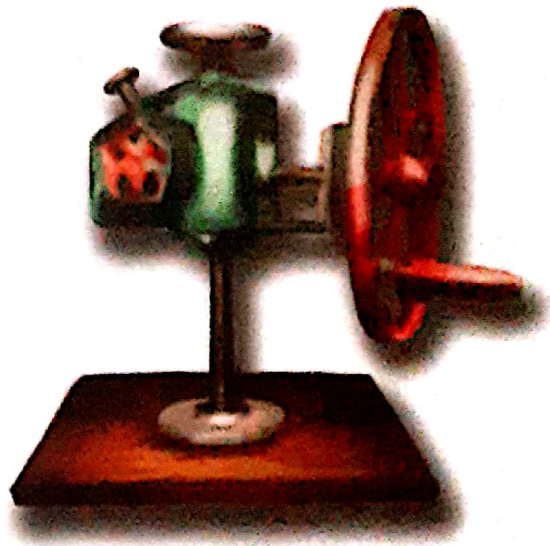
Oo'oyolije'etshi oo'oyontüikai,
Oo'oyolujaasü noo'oyontüin;
Woo'oyolüje'era noo'oyontuin
Oo'oyoluje'etshikai.

Püshi tashi, washi washiji'irashi;
Washiji'irashi washi
Wayakana wapushuaya.

Poo'olo too'oluin,
Aka moo'oluuin too'oluin;
Oo'oluusu poo'oluin,
Poo'oluin, too'oluin;
Too'oluin, poo'oluin.

Wiwitüshi ewijjai,
niwiira ewijjai
shiwira wuchi;
wiwitüshi ewijjai
nama wuchi

Temee'erajaai süka mee'era
Kemee'erajashi taya,
pimee'erain nnojotsü temee'erain,
temee'erain nnojotsü pimee'erain,
kemee'eranchii waya.

SHAITAA SÜKA PÜTCHI

1.

Wanee wayuu,
Wara'i musü,
Sulu'u wopu,
süma wushu.
Tei süma yosu,
Shi'rüin müsü.
Wayuu süma wushu,
Tei süma yosu

2.

Wanee yosu waima nuchon,
Eeshii mulou'uyuu, eeshii jouchon,
Jouchoonshi süma koo'oyochooin,
Koo'oyonchii süma ishochooin,
Ishochoshii yosu jakütapa,
Maima su'ulia yosu mmapa'a,
Mmapa'a sulu'u toumain,
Jakütamaatusü nnojotsü koulain.

3.

Eesü wuin sulu'u laa,
Laalu'usu wuin,
Antüsü paa'a
Sünain asa wuin.

Paa'a sünanje wuin,
Wuin sünanje siki,
Siki sunanje wunu'u,
Wunu'u sünanje erü,
Erü sünanje muusa, Muusa sünanje
kookooche'erü,
Kookooche'erü sunanje jannulerü,
Jannulerü sünanje sheejuu.

JAYEECHI

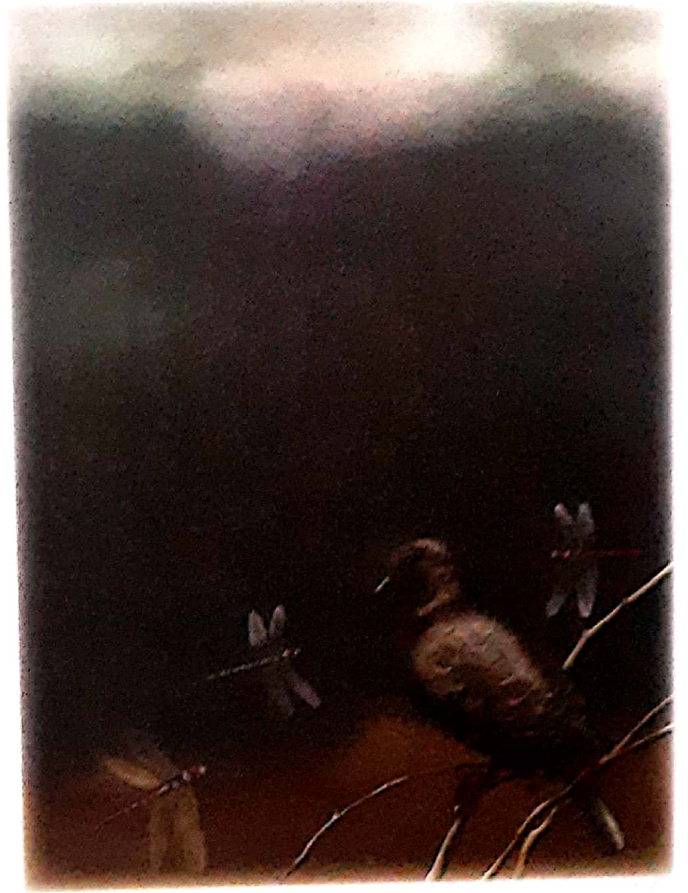
SÜITTA KOUU, SÜITTA KOUU	122
PAA'AKA	122
NA KAATIO'CHEN	123
ARAWAATACHEN	123
JIMECHEN	124
KOOTOLE'ERA ISHOTOIKAI	124
AYAAWATIA KA'KAA SULU'U TÛ EK'RAJÛLEEKAA	125
ASERALÛIN	125
WATTACHON MAALÛ	126
PIYALERA PAJAPÛ	126
CHII TEJEPIRA KAÛSÛKAI	127
AYAAWAJIACA	127
SA'APAINSE TEPIA	128
KUKU, MÛSÛ YOKOLOKOO	128
TÛ ALEKETKAA	129
EESÛ WANEE TAMA'NA WAYUNKEERA	129
NA WAYUCHEINKANA	130
PAATAKAI	131
CHI AMACHONKAI	131
WOKAATKALÛIRUWA	132
SUWARATTIA JEETPÛTCHIA	133

Süi'tta kouu, Süi'tta kouu...

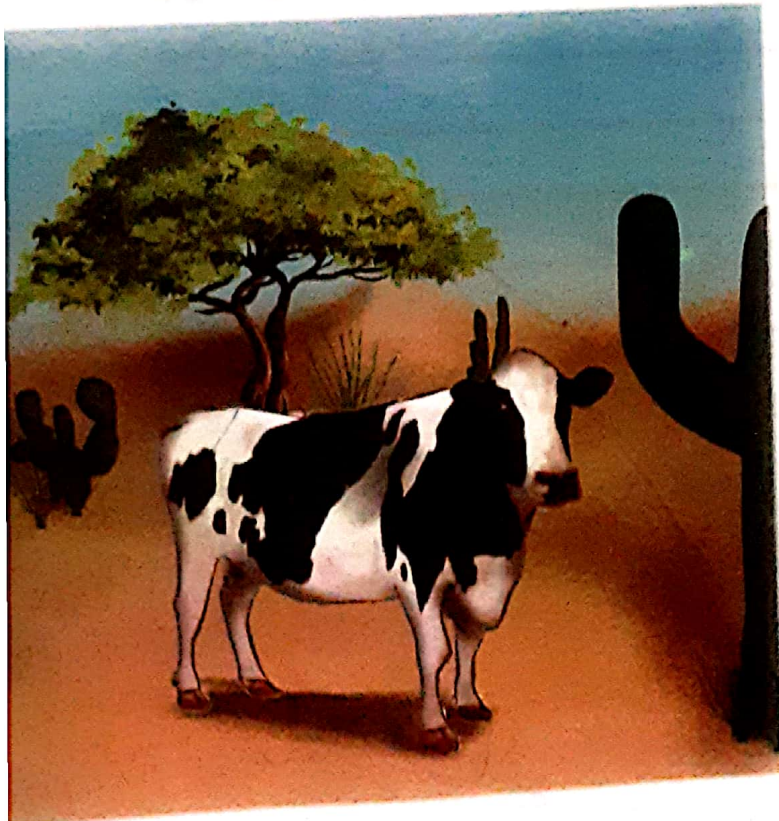
Süi'tta kouu,
Süi'tta kouu,

Müsü ni'irain wawaachi,
Aishaatapa miasü
Ayaleraasü siruma.
¡Anakaja müin, anakaja müin!
¡Süi'tta wanee juya
mulo'ushana!
¡Ya'ya, sülu'u toumain!

Paa'aka

Mayaashii wale'ejün
sulu'umün eki'rajüleeka
Wanti'ira amaalü wanee paa'a,
Manülia shia we'itaka Soira
sünülia.
Soira anachonkatche ma'in pia
süma
Piamasü pütche'e
Piamasü pu'uwa wanee püsi
Müsia Wanee paanükü müsü
mooo-moo moo.

Na kaatio'chen

Müshii kaatio'chen pio, pio, pio

Ottapa jamü,

Aitpa jemiai namüin.

Antitsü neii namüin maiki süma waana

Shikirüin naya, süko'oyoluin naya

Süpüna sütüna polüwaawachein

Atunkushii kaa'tio waneemuin ka'i.

Arawaatachen

Ja'raishii arawaatachen
'yuunatüshi neme'rainpalataashi
kayuushika.

Nnojoleechi pütaülüin taya
nnojoleechi pütaülüin taya.

Nüntaka chiif kayuushikai,
outashaanain nia jamü

Neerujaaka naanüku
nimirajaaka naya.

¿Je'erasü Arawaatachen
apütain?

Jimechen

Waneeshia jimchen
Piama jimechen
O'unushii sünain yonnaka
nnojoishi taya neenajaain .
Eere samantataain naya
shiroku wuinka
Pi'irajamata piaka müiwa.

Kootole'era ishotoikai

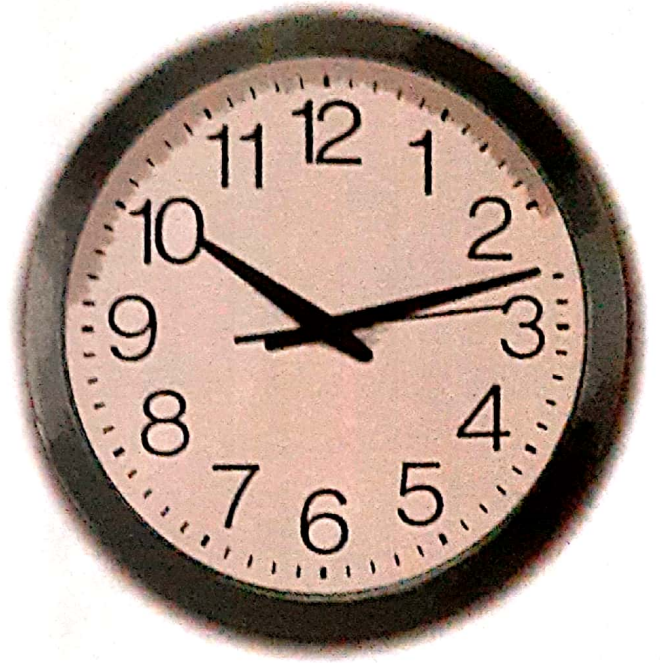
Chi Kootole'era ishotoi,
Chi Kootole'era ishotoi,
nnojoishi e'irajüin,atunkaleeshia,
nnojoishi ajuituin ka'ika aka
nojoltün naaptün ni'irainkaa
Koo_koo-ro-koo.

Ayaawatia kai'kaa sulu'u tü eki'rajüleeka

Ayaawatia kai'kaa sulu'u tü
eki'rujüleeka.

Aapüsü sukuwa ka,ika watua,
piantua,apúntúintua, pienchitua,
ja'raitua,aipirua,akaratchitüa,
mekiisattuwa, mekietsat,po'loo
po'loo waneeshi, po'loo piama,
jupupaji'raa mata jupushuwa.

Aseralüin

Maka taseralüin to'u nnojoleerüin
te'rüin pia.

Maka taseralüin taanüku
nnojoleerü taashajain müin,
cheijaasü tamüin to'u
Cheijasü tamüin taanüiku, ouka
müsia te'ichi Cheijasü tamüin
pünüiki,makaa nnojolüin taapüin.

Wattachon maalü

Wattachon maalü, Tepichi
jamaya jaya
Anashii waya, jama
jatünajutkana jamüshii
Anashaanashi.
Woulakayaajeerüja'a
anaji'raain waya,
Namaa naa watünajutkana.
Wattachon maalü,
Tepichi jamaya jaya.

Piyalera pajapü

Piyalera pajapü
pi'itaa sünain pikii
Püshakatira sünain
pütünakii, süciki pi'ita
Sünain püsa
koutachon mata jaya
Süpüla eejiraain waya.

Chii tejepira kaüsükai

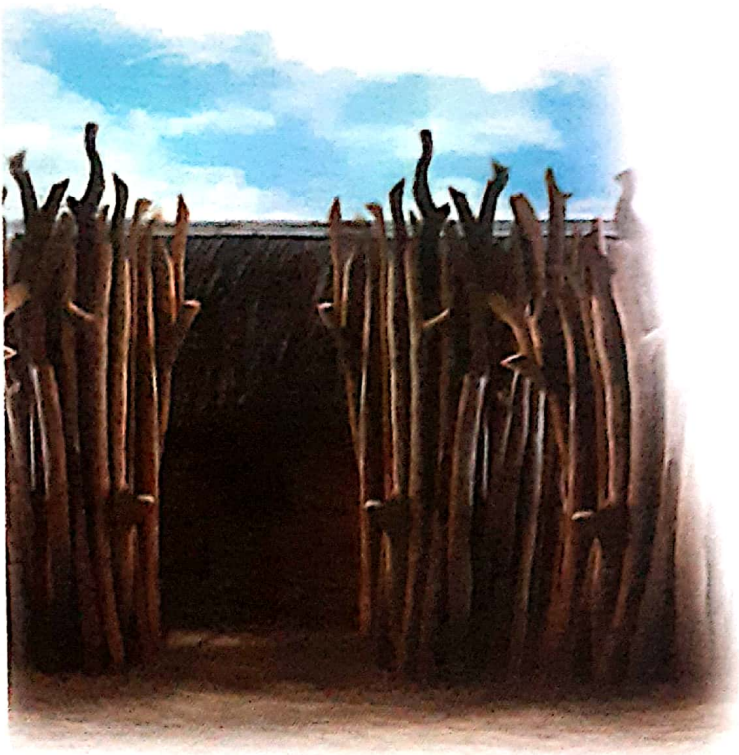
Chii tejepira kaüsükai jalashi pia anii taya,
Jamaaya pia, ounushi taya mushia taya
Chií tejepira e'iyataakai jalashi pia anii taya
Jamaaya pia,ounushi taya mushia taya
Chií tejepira pasonainjachikai jalashi pia
Anii taya,jamaaya pia,Ounushii taya mushia taya.
Chií tejepira süpülajanakai süttiia,jalashi pia anii
Taya,jamaaya pia, ounushii taya mushia taya
Chií tejepira jo'uuchechon jalashi pia anii taya,
Jamaaya pia ,Ounuushi taya mushia taya.

Ayaawajiaka

Waneeshiaka mushisa'in Wanee wunu'uchon
Piamakai mushisa'in Wanee paatachon
Punüinkai mushisa'in Wanee EE, jutu'ukain
Pienchikai mushisa'in wanee einashee
Jai'raikai mushisa'in naanüku yokolo
Aipiruakai mushisa'in wanee nüsi muusa
Akaratshikai wanee jatü ma'in
Mekietasatkai mushisa'in nu'use Antree Ay,
teichon cho'ujaasü, mekiisat, sümaa
Po'loo kaüleetalesúja'amain.

Sa'apainse tepia

Tü sa'apain sekaa tepia
waneejatshaanaa main
Shiasa'a shi'itüi tü
juyaka chutsia müinka
Tu'waneerü
Pejeepiiraa, pejeepiiraa
puchukuwa'aya.
Naa ejepiraakana
matijainsalii o'una.

Kuku,müsü yokolokoo

Kuku, kuku shiuupunaa
wuinka
kukuk, kukuk alatshi
wanee wayuu
kuku,kuku,
kashe'inalajanashi
suma nuku'ooma
¿Jalasü tü
yokolokoo yaa?

Tü aleketkaa

Tü aleketkaa mioushanaaka
aliiküsü shiaamoupüna
Tü miichiikaa. Antüsü
juyaakaa sujuitirúin molu'u
Ajüitüsü ka'ikaa oosojoosü
mmaka tü alekelü
jouche'e chonko. Aliiküsü
shiaamoupünaa tü miichikaa.
Antüsü juyakaa sujuti'raka
shia molu'u ju'itusü
Ka'ikaa oosojoosu mmakaa.

Eesü wanee tama'na wayunkeera

Tama'nasü wanee wayunkeera sirum
atatshe'in
Súmaa saajünachon she'in
tawaraije'eraka shia
Sapüujaaka taamüin , naaka shia
ta'itaain sulu'u
Su'lachon Süma.

Na wayucheinkana

Na waima wayuchen ayonnaja'taashi
Tü yonna yonnata, sut sü lün (bis)

Yonnata tei sut sü lün
Yonnata tashi sut sü lün

Yonnata toushi sut sü lün
Yonnata tatüshi sut sü lün

Yonnata kaa'ula sut sü lün
Yonnata tashi annerü sut sü lün

Yonnata chaamaa sut sü lün
Yonnata tashi shaneeta sut sü lün

Yonnata wayuu sut sü lün
Yonnata tashi alijuna sut sü lün

Paatakai

¿Jaralü aya'lajeeka Wanee
paata yaa?

Tayakai

¿Kasa na'ainraka Paatakai?

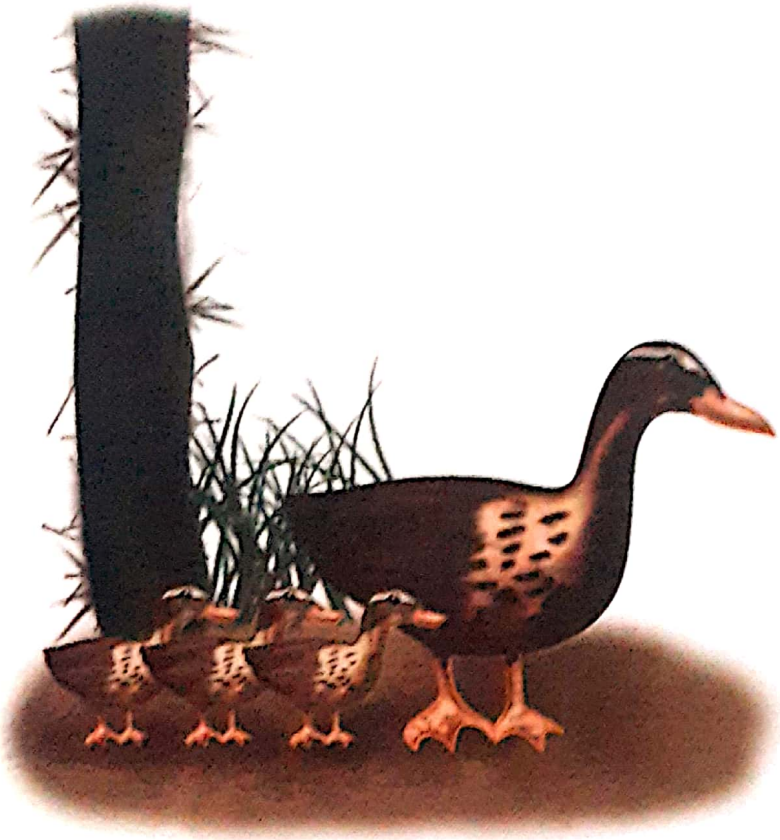
Nukutulüin waneeshia
nütüma

Nukutulüin piamale'e
nütüma

Ashe'etshi süka nuwui

Aleeyatshi süka nuwui

Aleeyatshi s

Chi amachonkai

Chi amachonkai, yaa nee,
Müshi tamüin, yaa nee,
Ke'inreein taa'in, yaa nee,
Awate'eraa ama, yaa nee.

Tamaka nümüin, yaa nee,
Sümaa mmooluu, yaa nee,
Nnojoishi amo'uwein taya,
yaa nee,
Ajutujeechi taya, yaa nee.

Wokanaka

Müleka tayonnajüle sümaa te'irajüle suka "A"
Tü A a

Müleka tayonnajüle Sümaa te 'irajüle suka "E"
Tü E e

Müleka tayonnajüle Sümaa te 'irajüle suka "I"
Tü I i

Müleka tayonnajüle Sümaa te 'irajüle suka "O"
Tü O o

Müleka tayonnajüle Sümaa te 'irajüle suka "U"
Tü U u

SUWARATTIA JEETPÜTCHIA

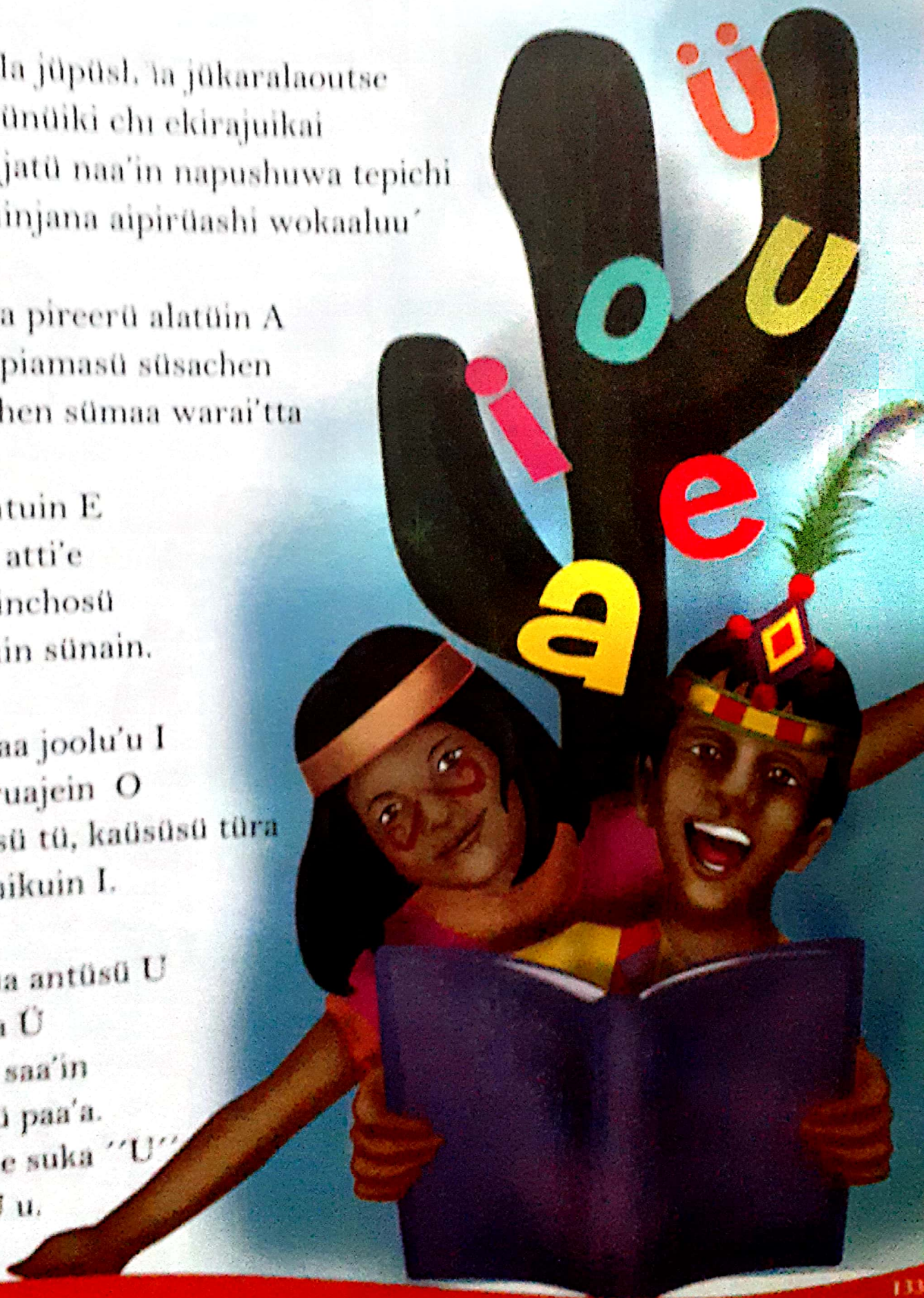
Jujujatala jüpüsl, ja jükaralaoutse
Müsü nünüiki chi ekirajuikai
Julujainjatü naa'in napushuwa tepichi
Ako'uluinjana aipirüashi wokaaluu'

Palajana pireerü alatüin A
Sümaa piamasü süsachen
Jutatachen sümaa warai'tta

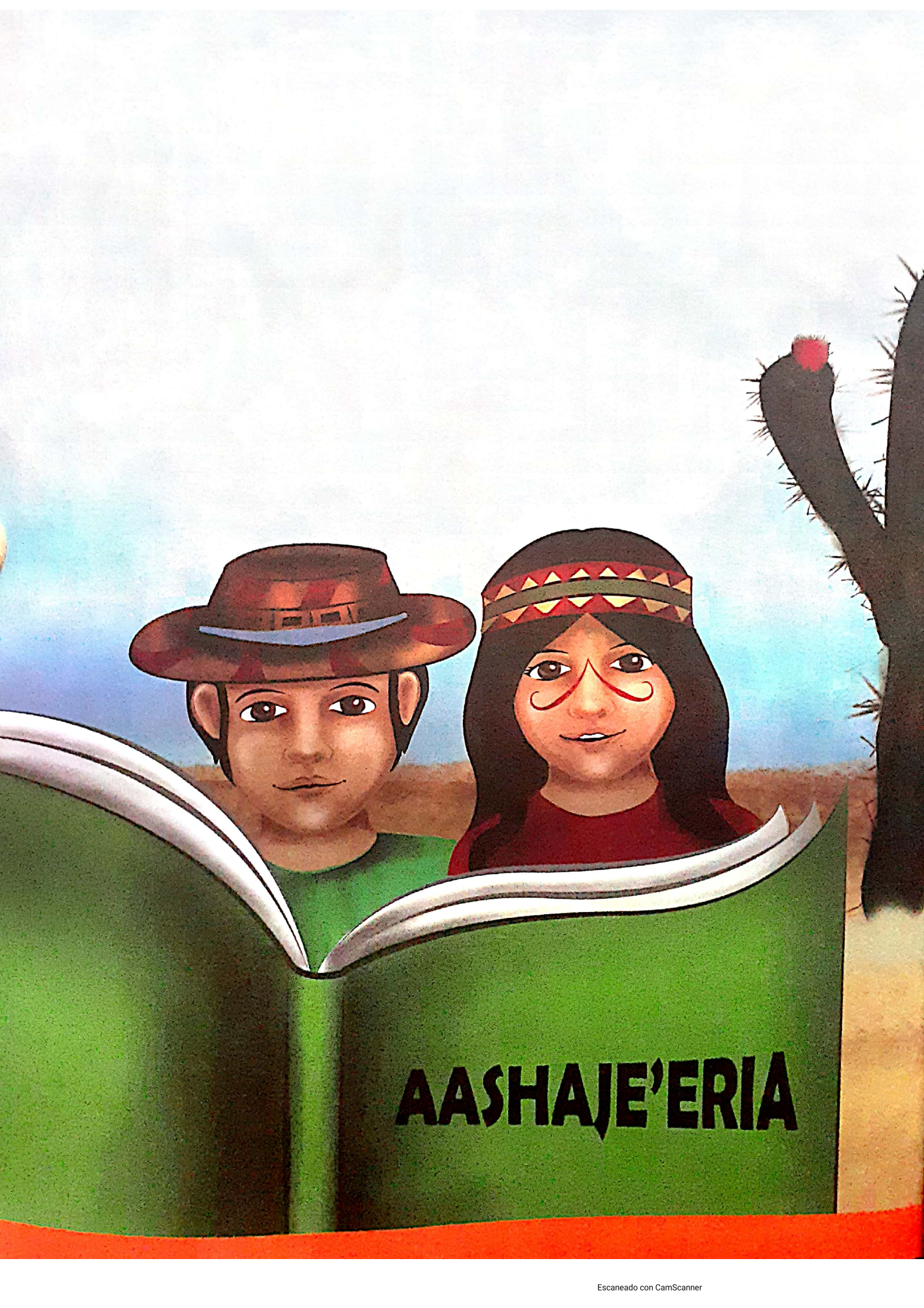
Anü antuin E
Sümaa atti'e
Kasirainchosü
Pasanain sünain.

Anüütaa joolu'u I
Kachiruajein O
Aurutsü tü, kaüsüsü türa
Aka shikuin I.

Chiirua antüsü U
Sümaa Ü
Maka saa'in
Shi'irü paa'a.
'irajüle suka "U"
Tü U u.

AASHAJE'ERIA

ASHAJE'ERIA KASA ANASÜ

VENESUEELA "WUIN MULO'USKALÜ" MALU'LU	136
WANEE JINTÜI SIMONCHON NÜNÜLIA	138
KANÜLIASHII WAYA WAPÜSHUA	141
JALI'A: WUCHI APALI'IRAJÜIRÜ	
SUPA'A MMAKALÜ	142
CHI ISHOOCHONKAI	143
PÜTCHI JEKENNU (JUNAKUA'IPALA)	145

Venesueela

“wuin mulo’uskalü” malu’lu

¿Pütüja o’ulu jalejeejatüin ayulain sünülia Venesueela?

Sünainmüin so’ukai, saa’inrü alijuna sünülia Venesueela ni’inaajala chi alijuna itaaliana anuwalujuchikai Américo Vespucio münakai, antakalinka sulu’u woumain, wanaapüna süma ja’raitua po’looin siki juya alatüin süchikeje ti’a.

Saashin alijuna ni’itain anülieekalü tü, aka jülüjain naa’in sünülia tü nümain Venecia münakalü, nunntaiwa ya soo’opüna tü wuin mulo’usükalü marakaya, ni’iraiwa tü miichi shirokukalü wuin, nepia na koumainkana tü mmakalü, jülüjasü naa’in ti’a nuumain Venezia münakalü.

Aka naajüin, na alijuna ashajülikana akuai'pa, sünülia
"Venezuela" ayulaasü sünainje sünüiki parouja, na palajanakana
koumain soo'opüna türa wuin mulo'usukalü.

Veneciuela, sulu'u nanüiki parouja "wuin mulo'u" malu'lu, shiaka
sünülia paala natuma tü mmapa'a cere naya kepiän.

Mapa sülatapa waima juya, pütchikalü tü (Veneciuela)
awanajaasü süka "Venezuela", sünüliaikalü woumain
paalajeeinka, jekenainka sünülia "República Bolivariana de
Venezuela" sulu'u tü Constitución jeketka 1999.

Wanee jintüi

simonchon nüniülia...

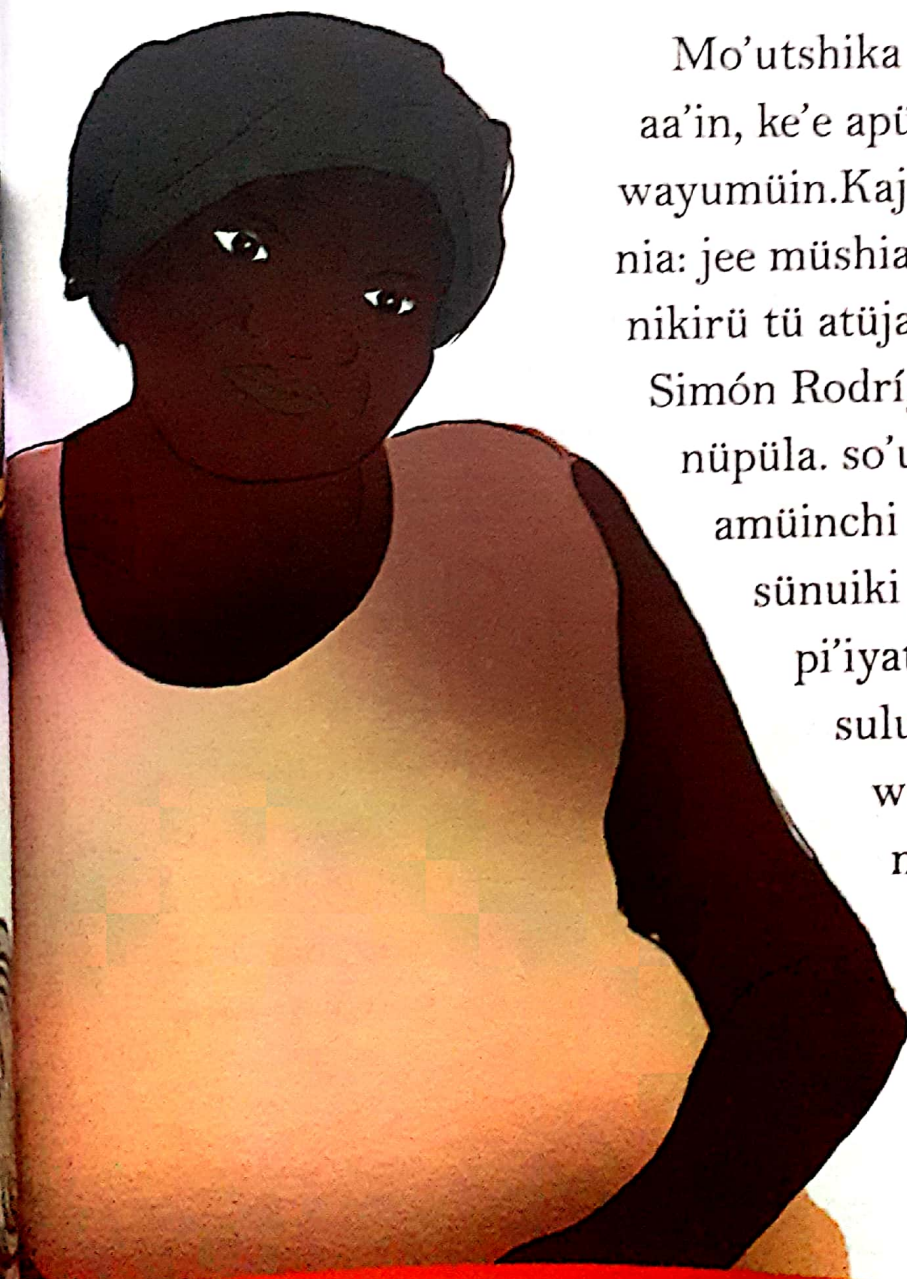
Suutpana wanee a'i, so'u tu ka'I juewoulu 24 de julio de 1783 jemeishi wanee jintuin eitaanakai anülia Simón José Antonio de la Santísima Trinidad. Sünülia nii María Concepción Palacio y Blanco, nüniülia nüshi Juan Vicente Bolívar y Ponte.

Chaya pasanain sünain karaka, shiipo'uje awaralijaya San Jacinto, antüshi sulu'umuin mmaka tüü, chi jintüi aapushijachakai taashee sümüin woumain, müsia sümüin waneirua mma chaya wattapüna.

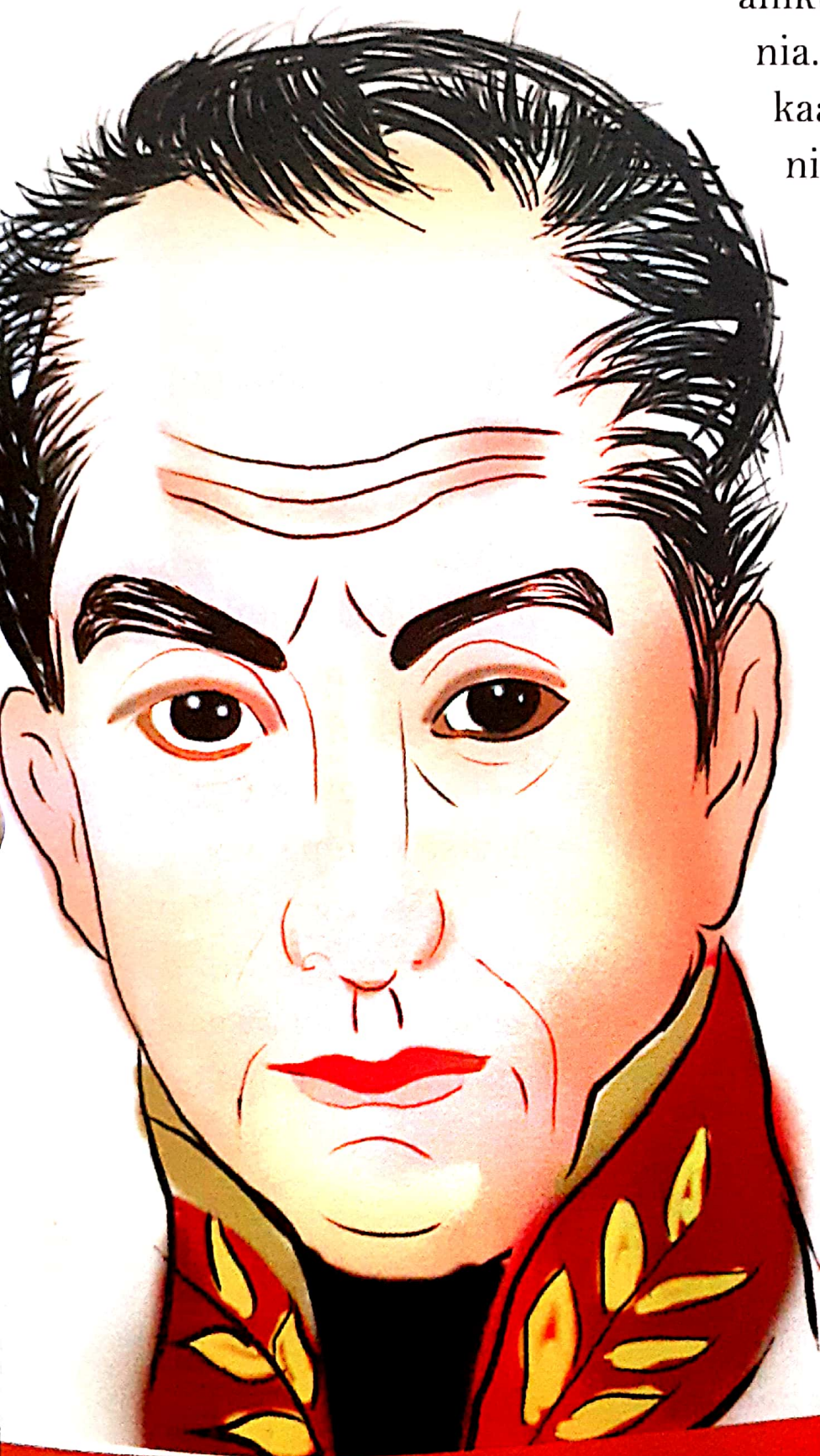
Paliirümüin ka'i süchikujee jemeii simonchon, ayuuisü tü niika, sutujeeraka nia wanee alijuna mütsia atalü negra Hipolita münüsü, shiakaka ainmajüin nia, ashaitiraka jo'uuiwaya. Aishaataka na piamashikana jieyuu nüpüla epijakana nia aka outtüin nüshikai piamaiwa juya nia. Ottaka maka niikalü mekietsatpa juya nia.

Mo'utshika nia jintüliiwa, tolootujuii aa'in, ke'e apüchii süma eerülin wayumüin. Kajuyasü alijuja ekirajaka nia: jee müshia chi ei'takai maa'in nikirü tü atüjaakalü nia chi ekirajüikai Simón Rodríguez, aikamaa'in nüpüla. so'u tü juya 1824, nüshaja amüinchi wanee karalo'uta müsü sünuiki yaa: "ayatsü tatuma wopu pi'iyatakalü tapüleeruwa. Pi'itain sulu'u taa'in tü taashee, tü wanawaaka, tü mulo'uwaaka, müsia tü anaka akua'ipa".

Poo'lopa apünüinmüin juya nia,
oo'tushi sünain sürü'ülaalaa jee
müsia poo'lopa ja'ralimüin juya
aliiküshi sünain subteniente
nia. Ayonnajüi main, sümaa
kaashajeeralin jee ashajülin
nia karalo'uta.

Naapüin naa'in süma
nukuai'pa süpüla
atkaawaa soo'u sukuai'pa
woumain süpüla
taashiinjatüin shia, jee
müsia waneeirua mma,
sulu'u mulo'uskalü
mmapa'a, ma'aka:
Colombia, Ecuador,
Perú müsia Bolivia.
Ou'ttushi pienchipa
shiki akaratshimüin
nuuyasee, chaya sulu'u
tu quinta San Pedro
Alejandrina, chaya
Santa Marta, Colombia.

Kanüliashii waya wapüshua

Tü kanüliakalü shoujashaatasü sümüin wayuu, Ma'aka tü kataakalü o'u müsia tü taasheekalü:

Paalainka sünülia wayuu, wayuunaikiru'usu, sükasü sünüiki wayuu. Mautpana yaa, sünülia süchon wayuu ashatuushi sünainje sünülia alijuna. Waimaka joolu'u süma'ana wayuu sünülia alijuna. Nnojolouupa jülüjain aa'inyü anüliaa wayuunaikiru'u. Nnojoluitpa achekünüin nanülia na laülaayukana, matüjaajuitpa a'u jaleekualüin anüliee.

Paalajeeinka tü sünüliaka wayuu sumaiwajatü, asatüüshi sünainje sünülia tü kasa süpa'akala mmaka ma'aka: jasai, ju'ichon, juya...

Jali'a: wuchi apali'irajüirü supa'a mmakalü

Waya'aya nee kasitka süpali'irajüin su'ulukü tü wuchikalüirua sulu'u mmapa'kalü. Waneeirua aja'ttüsü aka nnojoluin shiireein wayuu, olojunusu Süpüla ai'künaa sümün

Wanee wuchi apali'irajakai sulu'u tü woumain Mulo'usükalü venesueela, nia chi iishochonkai, Sünainje süsholojunuin süma sa'ajünün tü wunu'uliakalü, nepiapa'akalü.

Chi ishoochonkai Nuchikua

Nülia woummainpa: Ishoo

Jaleje'ewai: Venesuela

Nünülia sütüma alijuna: *Carduelis cucullata*

Numotsoin: Jouchon (10 cm)

Mürü'lü: wuchi

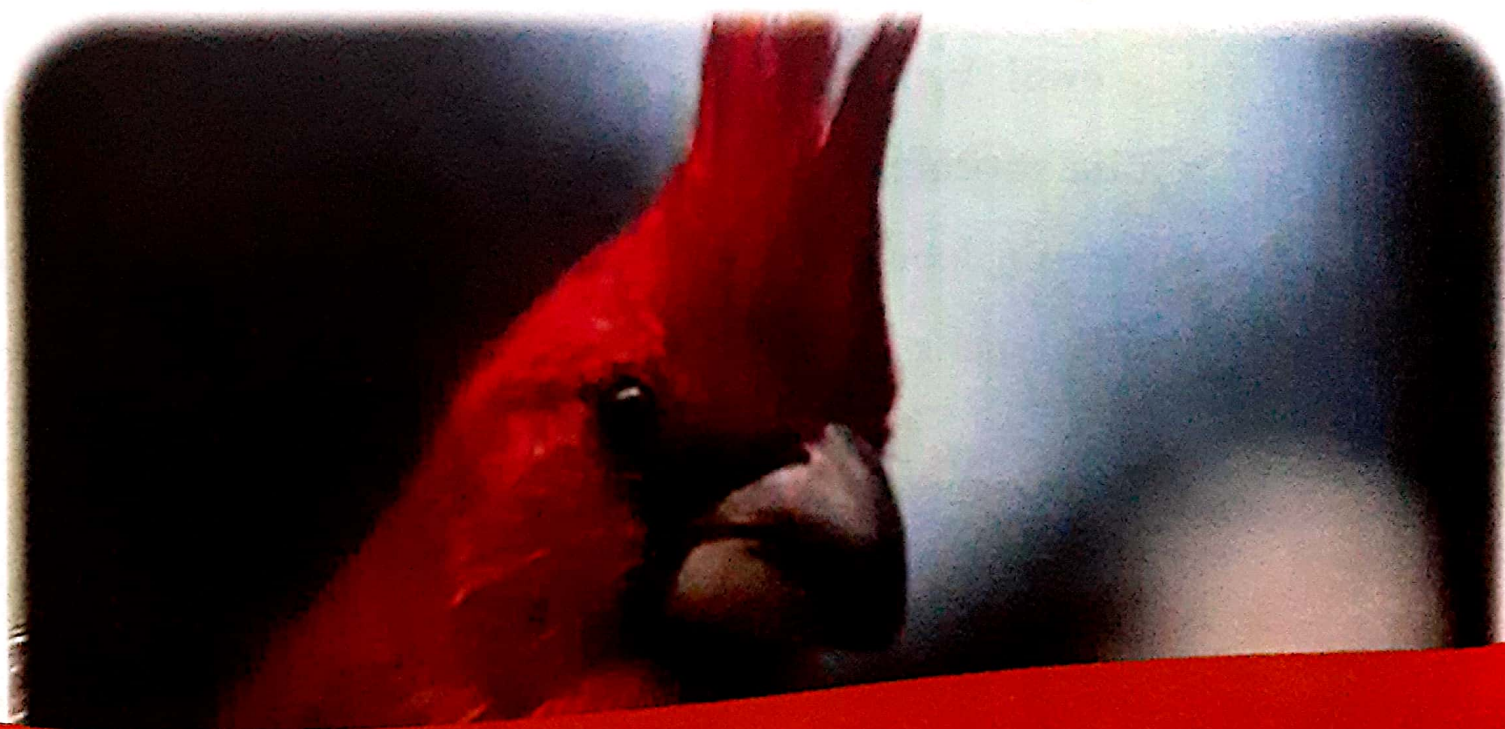

Chi iishochonkai wanee wuchi ishotoi, jouchon. Nünta anainchi wanee alijuna ornitologo swainson nünülia. Alijuna chi antakai sünain nepia na iishochenkana chayaa palaapüna sünain tü woumain Venesueela.

Wuchichonkaichi yaaje'ewai yaa, sulu'u woumain venesueela, nnojoishi süpa'a mma yalapüna; müsüjese "Cardenalito de Venezuela" nümünüin. Sünainje na'anasia, eitaaneeshi nian suwuchisen Venesueela.

Sünainje anain main sooi nütüna, olojunushi sutuma alijuna süpüla alü'üjüna wanee sa'ata mmakalü, chaya europa, eere shiutnnuin sa'anasia sooi nütüna süpüla akümajia uwoun sümün jieyuu.

Chi iisho sulujuchikai woumain wajiira wanee nümüin, iishoshi nüpüshuwa, akaajasa chi yaajachikai sulu'u mma mulo'uskalü Venesueela, ishosü nüta, jee müsia niki, nütüna sümaa nüsi, mutsüiasü.

Pütchi Jekennu (Glosario)

1. Aranjatalü: color naranja
2. Ashajiapüle: pizarra
3. Anachonshajia: poesía
4. Akūjalaa: cuento
5. Ameerika: América
6. Ashantanajia: adivinanza
7. Anulice: sustantivo
8. Aso'ttikiipütchi: rompecabeza de palabras
9. Aa'innalatükalüirua: instrucciones
10. Ashajülü: escritores
11. Ayaawajia: números
12. Ako'ojiayeeepia: trabalenguas
13. E'iyatialujuna: índice
14. Ishoyaasü: fuscia
15. Jierüle: femenino
16. Jeetpütchia: letra
17. Jayeechichen: copla
18. Keiyaakuasü: ilustrado
19. Kottajeetpütchia: abecedario
20. Konsonanta: consonante
21. Ku'yamai: autor
22. Molo'ushajia: mayúscula
23. Motsoshajia: minúscula
24. Oummankü: capital
25. Suumanki: capital de
26. Shi'ipa: parte
27. Tarüjeeta: tarjeta
28. Toolore: masculino
29. Wanaawapisanalü: rima
30. Wokaalü: vocal
31. Wulittayaasü: turquesa

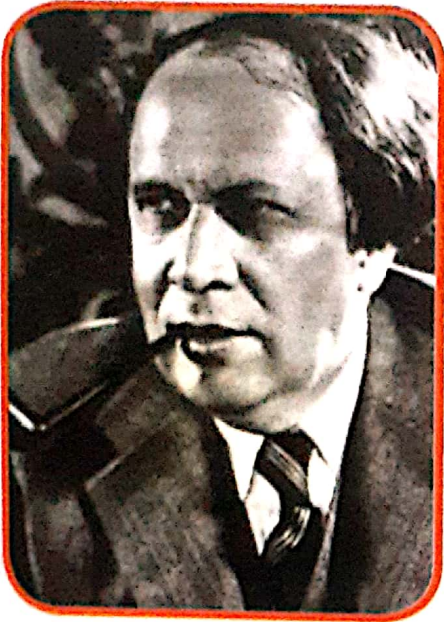

Kuyamalii sümaa ashajülii

Aküjala jee musia anachonshajialü

ALEXÉI TOLSTOI	148
ALFONZO REYES	148
AMADO NERVO	149
ARMANDO JOSÉ SEQUERA	149
AQUILES NAZOA	150
ERNESTO LUIS RODRÍGUEZ	151
ESTER FELICIANO	151
FEDERICO GARCÍA LORCA	152
FÉLIX LOPE DE VEGA	152
GABRIELA MISTRAL	153
GEORGE WEBBE DASENT	153
GERMÁN BERDIALES	154
HANS CHRISTIAN ANDERSEN	154
HERMANOS GRIMM (JACOB Y WILHEM)	155
HERMINIO ALMENDROS	155
JESÚS ROSAS MARCANO	156
JUAN RAMÓN JIMÉNEZ	156
JUANA DE IBARBOUROU	157
MAGALY MUÑOZ-PIMENTEL	157
MANUEL FELIPE RUGELES	158
MORITA CARRILLO	158
NEIDA ATENCIO	159
MIGUEL ÁNGEL JUSAYÚ	159

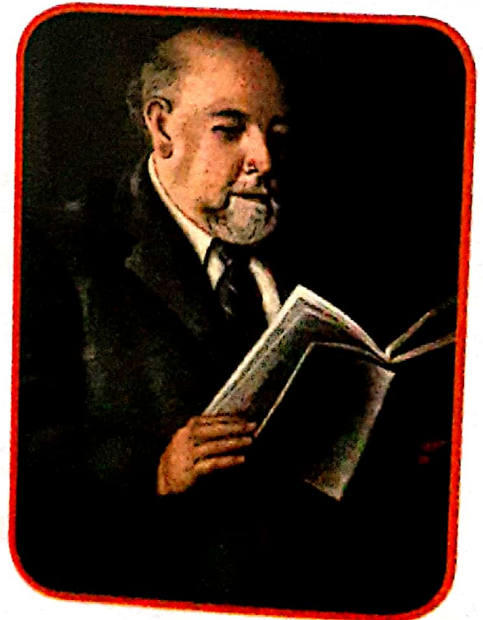

Nünülia: *Alexéi Tolstoi*
Jaleje'ewai: *Rüsia*

Ka'i jemeikai a'u: *24 de Agosto de 1817.*
Kasa nikirajaaka anain: *carrera literaria*
Kasa niataaka anain: *publica poemas, narraciones costumbristas y novelas.*
Nüshajala: *poemas varios.*
Mma süma Ka'i ottakalü a'u: *Rusia el 28 de septiembre de 1875.*

Nünülia: *Alfonzo Reyes*
Jaleje'ewai: *México*

Ka'i jemeikai a'u: *17 de Mayo de 1889.*
Kasa nikirajaaka anain: *Poeta, escritor y abogado.*
Kasa niataaka anain: *Escritor de poesías.*
Nüshajala: *Cuestiones estéticas, pausa y otra voz e Ifigenia cruel.*
Mma süma Ka'i ottakalü a'u: *México el 27 de diciembre de 1959*

Nünülia: *Amado Nervo*

Jaleje'ewai: *México*

Ka'i jemeikai a'u: *27 de Agosto de 1.870.*

Kasa nikirajaaka anain: *Poeta.*

Kasa niataaka anain: *Escritor de poesías.*

Nüshajala: *La amada inmóvil, El éxodo y Las flores del camino, Lira erotica, Las voces, Jardines interiores.*

Mma süma Ka'i ottakalü a'u: *Uruguay
24 de Mayo de 1919.*

Nünülia: *Armando José Sequera*

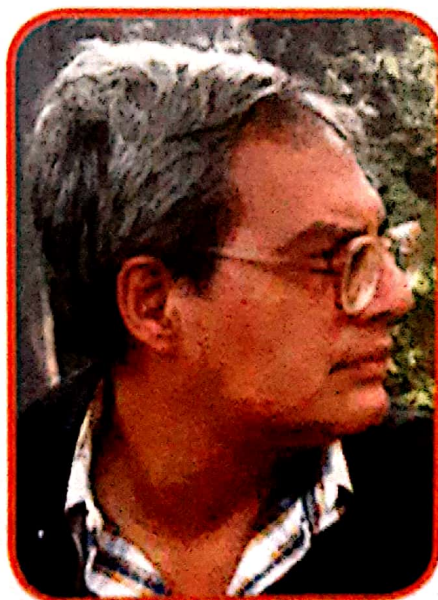
Jaleje'ewai: *Venezuela*

Ka'i jemeikai a'u: *8 de Marzo de 1953.*

Kasa nikirajaaka anain: *Periodista y productor audiovisual.*

Kasa niataaka anain: *: Escritor de libros para niños y jóvenes.*

Nüshajala: *: Evitarle malos pasos a la gente, Teresa, Mi mamá es más bonita que la tuya, entre otros.*

Nünülia: *Aquiles Nazoa*

Jaleje'ewai: *Venezuela*

Ka'i jemeikai a'u: *17 de mayo de 1920.*

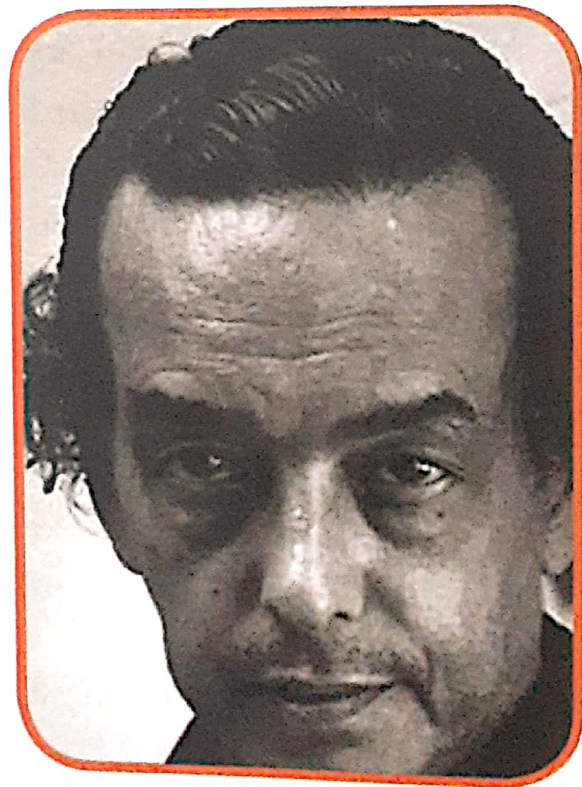
Kasa nikirajaaka anain: *Periodista, poeta y humorista.*

Kasa niataaka anain: *escritor de poesía y cuentos infantiles.*

Nüshajala: *Humor y amor, Credo, Caperucita Roja, Poesía Criolla para colorear, Venezuela suya, Vida privada de las muñecas de trapo.*

Mma süma Ka'i ottakalü a'u: *25 de abril de 1976 en un accidente automovilístico.*

La ratoncita presumida es unos de los cuentos preferidos por niños y niñas.

Nünülia: *Ernesto Luis Rodríguez*

Jaleje'ewai: *Venezuela*

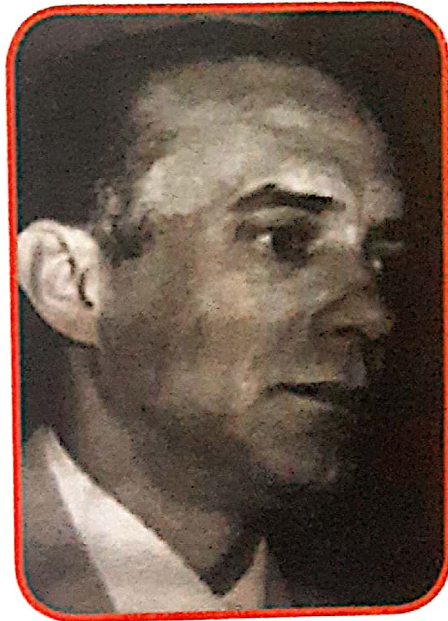
Ka'i jemeikai a'u: *Guárico 29 de febrero de 1916.*

Kasa nikirajaaka anain: *Poesia.*

Kasa niataaka anain: *Escritor de poesías y coplas.*

Nüshajala: *Agraz, Cantares de tierra llana; pasitrote; El color de entonces; Arriero; Arriba capitán, entre otros.*

Mma süma Ka'i ottakalü a'u: *Caracas, el 24 de octubre de 1999.*

Sünülia: *Ester Feliciano*

Jaleje'ewalü: *Puerto Rico*

Ka'i jemenkai a'u: *El 9 de diciembre de 1918.*

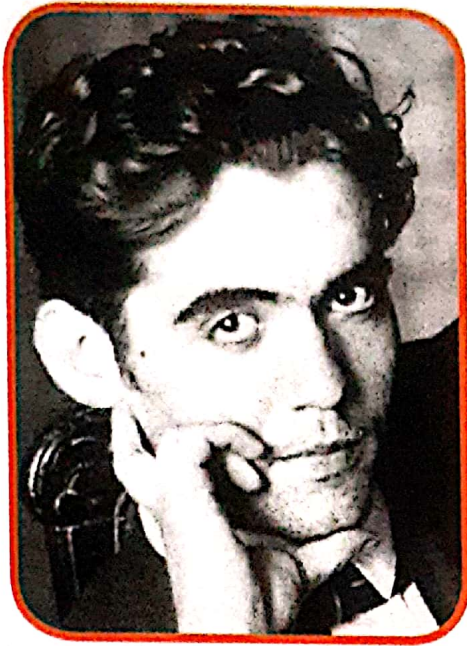
Kasa shikirajaaka anain: *Maestra de escuela.*

Kasa shiataaka anain: *Escritora de poesías, cuentos y ensayos.*

Süshajala: *La mancha del Platano, Reflejos del litoral y Sollozos de baquiné.*

Mma süma Ka'i ottakalü a'u: *1° de enero de 1980.*

Nünülia: *Federico García Lorca*

Jaleje'ewai: *España*

Ka'i jemeikai a'u: *5 de junio de 1898.*

Kasa nikirajaaka anain: *Filosofía, letras y derecho.*

Kasa niataaka anain: *Escribió poemas y obras de teatro.*

Nüshajala: *Mariana Pineda, La Casa de Bernanda Alba, Bodas de sangre, Doña Rosita, La soltera y la zapatera prodigiosa.*

Mma süma Ka'i ottakalü a'u: *El 18 de agosto de 1936.*

Nünülia: *Félix Lope de Vega*

Jaleje'ewai: *España*

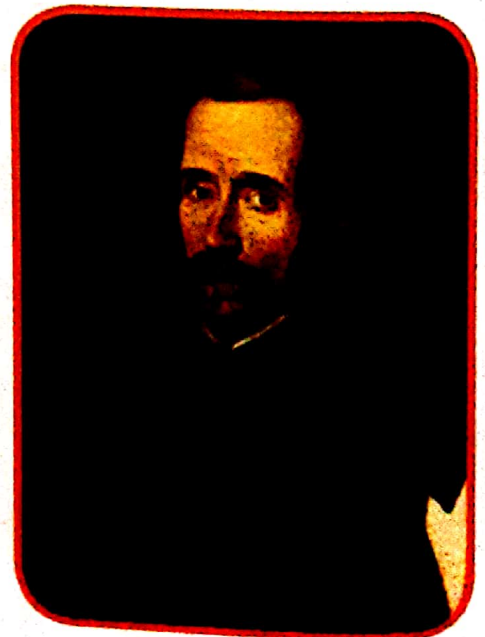
Ka'i jemeikai a'u: *25 de Noviembre de 1562.*

Kasa nikirajaaka anain: *escritor de poesías y dramaturgo.*

Kasa niataaka anain: *Escribió poemas y obras de teatro.*

Nüshajala: *Fuenteovejuna, La dama boba, Amar sin saber a quien, El perro del hortelano.*

Mma süma Ka'i ottakalü a'u: *Madrid, el 27 de agosto de 1635.*

Sünülia: *Gabriela Mistral*

Jaleje'ewalü: *Chile*

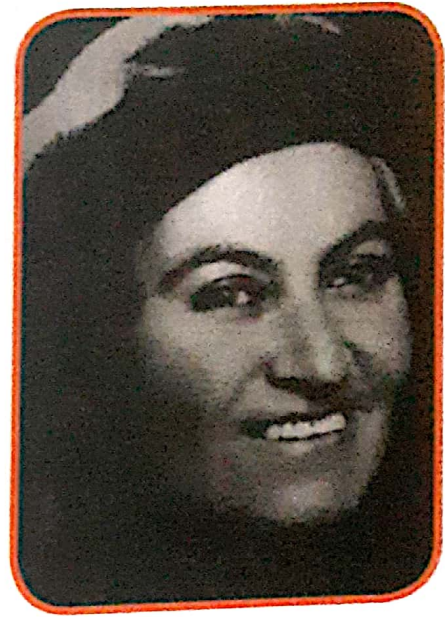
Ka'i jemenkai a'u: *Vicuña en 1889.*

Kasa shikirajaaka anain: *escritora de versos y maestra de escuela.*

Kasa shiataaka anain: *Escritora de poesías, y canciones para niños.*

Süshajala: *Lecturas para mujeres, Ternura, canciones para niños; Tala, Poemas de las madres y Lagar.*

Mma süma Ka'i ottakalü a'u: *Nueva York el 10 de enero de 1957.*

Nünülia: *George Webbe*

Jaleje'ewai: *Inglaterra*

Ka'i jemeikai a'u: *San Vicente 22 de mayo de 1817.*

Kasa nikirajaaka anain: *Literatura y Mitología escandinava.*

Kasa niataaka anain: *Traductor de cuentos tradicionales.*

Nüshajala: *tradujo el libro titulado Cuentos populares nórdicos.*

Nünülia: *German Berdiales*

Jaleje'ewai: *Argentina*

Ka'i jemeikai a'u: *4 de septiembre de 1896.*

Kasa nikirajaaka anain: *Maestro de niños aborígenes.*

Kasa niataaka anain: *Escribió una serie de textos escolares.*

Nüshajala: *Las fiestas de mi escuelita, Fábulas en acción, Padrino, El último castigo y Fabulario.*

Mma süma Ka'i ottakalü a'u: *El 17 de mayo de 1975.*

Nünülia: *Hans Christian Andersen*

Jaleje'ewai: *Dinamarca*

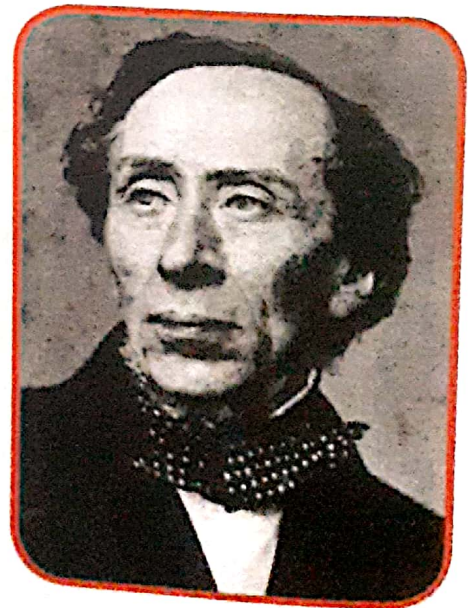
Ka'i jemeikai a'u: *2 de Abril de 1805.*

Kasa nikirajaaka anain: *Escritor de cuentos de hadas para niños.*

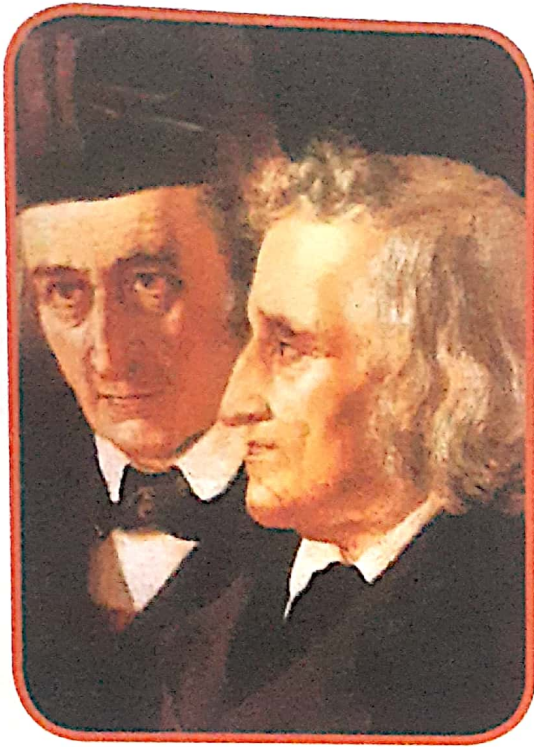
Kasa niataaka anain: *Escribió una serie de cuentos de hadas infantiles.*

Nüshajala: *El patito feo, El traje Nuevo del emperador, La reina de las nieves, Las zapatillas rojas, El soldadito de plomo, La princesa y el gigante.*

Mma süma Ka'i ottakalü a'u: *el 4 de agosto de 1875.*

Nünülia: *Hermanos Grimm*

Jaleje'ewali: *Alemania*

Ka'i jemeikai la'u: *el 1785 y 1786.*

Kasa nekirajaaka anain: *Escritores de folclore de su país.*

Kasa nayataaka anain: *Escribió una serie de cuentos que les narraba la gente.*

Nashajala: *Cuentos de hadas de los hermanos Grimm.*

Nünülia: *Herminio Almendros*

Jaleje'ewai: *España- Cuba*

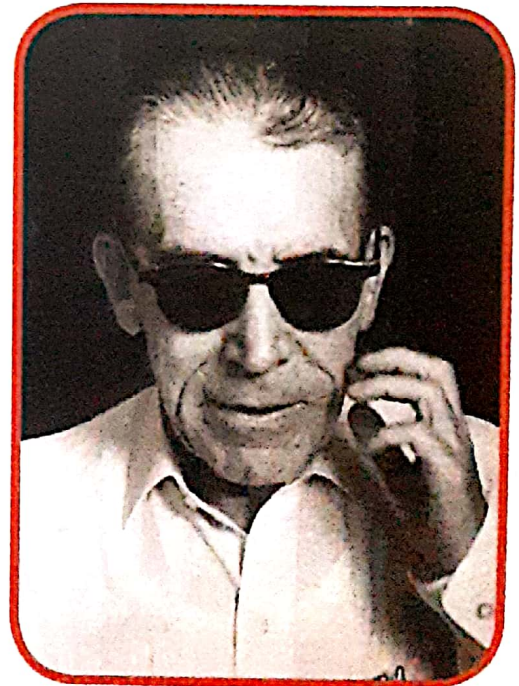
Ka'i jemeikai a'u: *10 de octubre de 1898*

Kasa nikirajaaka anain: *Estudio Doctorado en Pedagogía.*

Kasa niataaka anain: *Escribió libros para niños y jóvenes.*

Nüshajala: *Oros Viejos, Pueblos y leyendaS; El príncipe Mazapan, entre muchas otras.*

Mma süma Ka'i ottakalü a'u: *Cuba el 13 de octubre de 1974 .*

Nünülia: *Jesús Rosas Marcano*

Jaleje'ewai: *Venezuela*

Ka'i jemeikai a'u: *Nueva Esparta el 5 de enero de 1930.*

Kasa nikirajaaka anain: *Maestro periodista y poeta.*

Kasa niataaka anain: *Escribió canciones populares.*

Nüshajala: *canciones muy populares como Botaste la bola y Quien ha visto negro como yo.*

Mma süma Ka'i ottakalü a'u: *Caracas el 7 mayo de 2001.*

Nünülia: *Juan Ramón Jiménez*

Jaleje'ewai: *España*

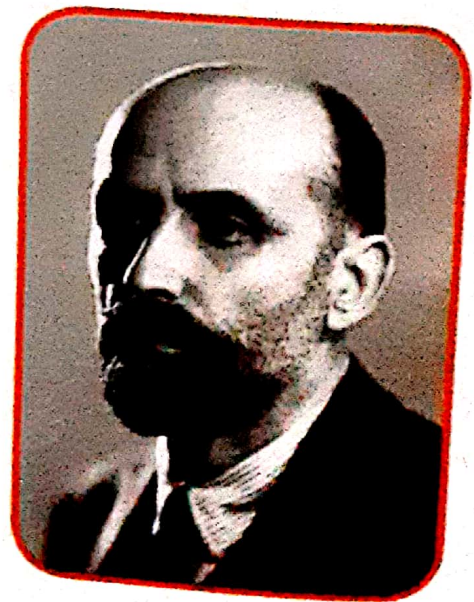
Ka'i jemeikai a'u: *1881.*

Kasa nikirajaaka anain: *Escritor de libros.*

Kasa niataaka anain: *Escribió obras literarias.*

Nüshajala: *Bañadas de primavera, La soledad sonora, Piedra y cielo, Canción y Tercera antología*

Mma süma Ka'i ottakalü a'u: *San Juan de Puerto Rico en 1958.*

Sünülia: : *Juana de Ibarbourou*

Jaleje'ewalü: *Uruguay*

Ka'i jemenkai a'u: *8 de Marzo de 1985.*

Kasa shikirajaaka anain: *Escritora.*

Kasa shiataaka anain: *Escritora de poesías.*

Süshajala: *Lenguas de diamante, El cántaro fresco. Raíz salvaje, La rosa de los vientos; Chicho Carlo; Los Sueños de Natacha.*

Mma süma Ka'i ottakalü a'u: *Montevideo el 15 de Julio de 1979.*

Sünülia: *Magaly Muñoz-Pimentel*

Jaleje'ewalü: *Venezuela*

Ka'i jemenkai a'u: *Anzoátegui, febrero de 1949*

Kasa shikirajaaka anain: *Maestra y escritora de poesía para niños.*

Kasa shiataaka anain: *coautora de libros para docentes.*

Süshajala: *20 poemas para Manuelita, y cinco publicaciones para niños.*

Nünülia: *Manuel Felipe Rugeles*

Jaleje'ewai: *Venezuela*

Ka'i jemeikai a'u: *Táchira el 30 de agosto de 1903.*

Kasa nikirajaaka anain: *Escritor de poesías, periodista y político.*

Kasa niataaka anain: *Director de Cultura y Bellas Artes.*

Nüshajala: *Cántaro, Oración para clamar por los oprimidos: La errante melodía; Aldea en la niebla entre otros.*

Mma süma Ka'i ottakalü a'u: *Caracas el 4 de noviembre de 1959.*

Sünülia: *Morita Carrillo*

Jaleje'ewai: *Venezuela*

Ka'i jemeikai a'u: *Nirgua 21 de febrero de 1921.*

Kasa shikirajaaka anain: *Maestra de Aula. y poeta.*

Kasa shiataaka anain: *Escritora de poesías.*

Süshajala: *Festival de Rocio, Cuadernos de Doña Ana, Escenario para los reyes Magos, Torres de Celofán y Linterna de papel.*

Mma süma Ka'i ottakalü a'u: *Yaracuy el 30 de Septiembre de 1998.*

Nünülia: *Neida Atencio*

Jaleje'ewai: *Venezuela-Maracaibo*

Kasa Shikirajaaka anain: *Escritor de poemas y docente universitaria.*

Kasa Shiataaka anain: *Escritora de Poemas dedicados a los niños.*

Nüshajala: *Castillo de arenas, Adivina el mundo, adivinador, Aguamiel, entre otros.*

Nünülia: *Miguel Ángel Jusayú*

Jaleje'ewai: *Venezuela- La Guajira*

Ka'i jemeikai a'u: *Wuinpumuinel de 1933.*

Kasa nikirajaaka anain: *Escritor de rectos literarios, narrador e investigador.*

Kasa niataaka anain: *Gramático, profesor universitario, filólogo y narrador wayuu.*

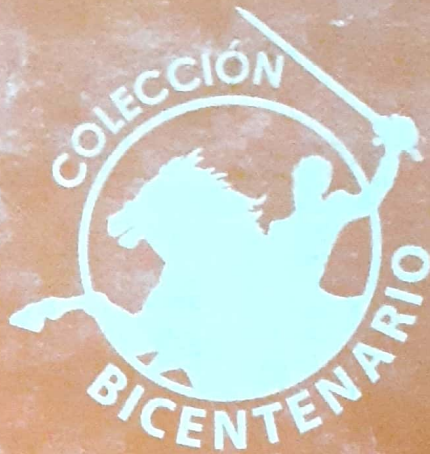
Nüshajala: *Ni era vaca, ni era caballo, Gramatica de la lengua wayuunaiki, Relatos guajiro I y II, Diccionario de la lengua guajira, Método de enseñanza y aprendizaje de la lengua wayuunaiki, entre otras.*

Mma süma Ka'i ottakalü a'u: *Maracaibo en junio de 2009.*

*Enseñen a los Niños a ser
preguntones (...)*

SIMÓN RODRÍGUEZ
Filósofo venezolano

Gobierno **Bolivariano**
de Venezuela

Ministerio del Poder Popular
para la Educación